

TEZĂUR LITURGIC

30 IANUARIE

SF.IUSTIN POPOVICI

VIAȚA

SF.TREI IERARHI

VASILE CEL MARE,

GRIGORIE

TEOLOGUL,

IOAN GURĂ DE AUR

BELGRAD, 1972

Архимандрит ЈУСТИН Поповић ЖИТИЈА СВЕТИХ

30. ЈАНУАР

САБОР СВЕТИХ ОТАЦА НАШИХ, ВЕЛИКИХ

**ТРИ ЈЕРАРХА и ВАСЕЉЕНСКИХ УЧИТЕЉА
ВАСИЛИЈА ВЕЛИКОГ, ГРИГОРИЈА**

БОГОСЛОВА и ЈОВАНА ЗЛАТОУСТА

Разлог због кога је установљен овај празник Три Јерарха био је следећи. За време цара Алексија Комнена[1], који се зацари после цара Никифора Вотаниата[2], настаде у Цариграду међу ученим и врлинским људима спор око тога, ко је од ове тројице светитеља највећи. Једни говораху да је Василије Велики највећи: јер је дубоко зашао у тајну бића; јер се врлинама уподобио Анђелима, и такмичио с Анђелима; јер није лако опраштао грешницима, него је био строг по нарави; јер није имао у себи ничег земаљског. А божанственог Златоуста сматраху мањим од Василија: јер је тобож супротност Василију, и лако је опраштао грешницима, и брзо је привлачио покајању. – Други пак, напротив, уздизаху божанственог Златоуста, и говораху да

је он већи од Василија и Григорија: јер је веома човекољубив; јер разуме слабост људске природе; јер својим слаткоречивим и јасним учењем све нас води, и грешнике покајању приводи; јер обадва друга оца надмашује мноштвом својих красноречивих књига, и узвишеношћу и ширином мисли. – А трећи, волећи највише књиге Григорија Богослова, говораху да је он већи од Василија и Златоуста: јер својим дивним и китњастим стилем, узвишеношћу и дубином мисли, и свсжином израза, превазилази све старе мудраце грчке и све нове мудраце црквене.

И тако једни се назваше Василијани, други Григоријани, а трећи Јованити. Но промислом Божјим овај спор би решен на корист Цркве и на још већу славу тројице светитеља. Епископ евхаитски Јован[3], човек врло образован и свет по животу, имаде једну визију у сну, наиме: најпре му се јавише сваки од ова три светитеља напосе у великој слави и неисказаној красоти, а по том сва три заједно. Тада му рекоше: „Ми смо једно у Бога, као што видиш, и ништа нема у нама противречно, него смо сваки у своје време, побуђивани Духом Божјим, писали разне књиге на спасење људима. И чему нас је учио Дух Свети, то смо и предавали људима ради њиховог спасења. И међу нама нема првог ни другог,

него ако једнога споменеш, одмах су и друга двојица ту. Зато нареди да се престану делити они што споре око нас. Јер, и за живота нашег на земљи а и сада, наша је главна брига и настојање: мирити и у јединство и сагласност приводити свет, а не делити. Осим тога, установи нама тројици један заједнички празник, и састави нам службу по твоме разумевању, па је предај хришћанима, јер смо ми једно у Бога. А нема сумње да ћемо ми притицати у помоћ спасењу оних који буду празновали наш заједнички празник, јер очигледно је да и ми имамо извесну слободу и силу пред Богом“.

Рекавши то, светитељи узиђоше опет на небо, блистајући неисказаном светлошћу, и један другог зваху по имену. А преподобни Јован, чим се пробуди из сна, учини како му наредише божанствени Јерарси. И он реши спор и умири народ, јер беше човек чувен по врлини и његова реч имађаше силу и убедљивост. И установи заједнички празник за сва три светитеља, и предаде Цркви Божјој да га празнује[4]. И одредивши 30. јануар као заједнички празник трију светитеља, овај божанствени муж, преподобни Јован показа много мудрости и памети. Јер, пошто ова три светитеља имају сваки посебно свој дан празновања у месецу

јануару, и то: Василије Велики 1. јануар, Григорије Богослов 25. јануар, божанствени Златоуст 27. јануар, он одреди да им заједнички празник буде у тридесети дан истога месеца. И састави им дивну службу, пуну похвала, као што и доликује тако великим оцима Цркве. Ово он учини и због тога да би показао да су прави и васељенски учитељи Цркве једино Свети Оци, а не грчки философи, за којима су се неки тада поводили.

Божанствени Златоуст био је мали растом; имао је велику главу; био је мршав и врло нежног телесног састава; лице му је било дугуљасто, бледо и светло, очи крупне и дубоке, поглед врло умиљат и благ; имао је велико чело, са много бора; по темену ћелав; брада му је била мала и врло лепа, нешто проседа. Ваља нагласити да је својом речитошћу и слаткоречивошћу превазишао све мудраце и реторе грчке; исто тако и дубином и јасноћом мисли. Он је, као нико други, тако сјајно и дубоко објаснио и протумачио Свето Писмо, и тако много допринео проповеди Еванђеља и узвисио проповед Еванђеља, да би требало да Христос поново дође на земљу, да није било овога светитеља. Овај златоречиви светитељ постаде тако велики својим светим животом и богомислијем, да надмаши све врлинске људе. И

беше он извор љубави и милостивости, сав братољубље и поука. Поживе шездесет и три године, и беше пастир Цркве Христове, и отиде ка Господу Христу.

Свети Василије Велики био је веома високог раста, мршав и танак, црномањаст и блед, јаких и густих обрва; давао је утисак човека мисаоног и који бди над собом. На лицу је имао нешто бора; образи су му били дугуљасте, обрасли густом коврџастом брадом која је било доста дугачка и проседа. По своме образовању он је превазилазио не само све мудраце и научењаке свога доба, него и оне старих времена. Јер је био све науке изучио, и потпуно њима овладао. Па не само то, него и подвижничким животом стече божанску философију, и уздиже се до боговиђења. Због тога би посвећен за епископа; пастирствовао у Цркви Божјој осам година, и прешао Господу своме.

Григорије Богослов био је осредњег раста, нешто блед и милолик, обрва састављених, погледа блага; имао је браду прилично густу, али не и дугачку; био је ћелав. О светом Григорију могло би се рећи ово: ако бисмо замислили човека који би био одуховљени и живи стуб, саграђен од свих врлина, онда је такав био овај велики Григорије. Живећи светим и светлим животом, он достиже такве висине боговиђења и

богословља, да је мудрошћу својом победио све у науци и догматима вере. Зато је и добио изузетан назив: Богослов. Као епископ управљао Црквом у Цариграду неколико година. И када му би преко осамдесет година, он отпутова из овога света.

ЖИТИЈЕ СВЕТОГ И БОГОНОСНОГ ОЦА НАШЕГ ВАСИЛИЈА ВЕЛИКОГ архиепископа Кесарије Кападокијске[5]

„У дому Оца мога многе су обитељи“, рекао је Господ наш у свом светом Еванђељу (Јн. 14, 2). Те обитељи у дому Очевог, који је Царство Небеско, припремљене су светитељима Божјим и свима који у Христа Бога верују и као крај вере своје примају спасење душа (ср. 1. Петр. 1, 9). Но пошто су те обитељи многе и многобројне, то значи да су и благодарни дарови Божји многи и многобројни, који се дају светима по мери њихове вере и труда. Ако пак постоје светитељи који су у себе примили не један и не два дара Божја, него многе благодатне дарове Његове, онда је у том случају овај Светитељ Божји, свети отац наш Василије Велики, примио у себе све дарове оне многоразличне благодати Божје коју нам је Бог даровао у Христу, у Цркви Његовој. Јер он беше и свети човек Христа Богочовека, и

преподобни подвижник и праведник Божји; он беше и епископ Цркве Христове, и савршени монах, и облагодаћени богослов и боговидац; он беше богомудри устројитељ свештене Литургије и уопште свег богослужења црквеног, и апостолски уредитељ богомданог канонског поретка у Цркви и њене саборне организације; он беше непоколебиви борац за веру православну и догмате апостолсе и отачке, и истовремено снисходљиви пастир и обратитељ заблуделих оваца Христових. И зато вели за њега његов брат, свети Григорије епископ Ниски: „Кад се Василије упореди по животу са свима Светима, он се показује да ништа не заостаје иза њих“. А древна црквена песма, спевана у његову част, овако каже: „Сакупио си у себи врлине свих Светих, оче наш Василије: Мојсијеву кротост, Илијину ревност, Петрово исповедање, Јованово богословље, и са Павлом ниси престајао говорити: Ко слаби, и ја да не ослабим? Ко се саблазни, и ја да се не раслим? Зато се сада заједно са тим светима настањујеш и молиш се за спасење душа наших“... Но ко може макар и поброји све благодатне дарове Божје дароване овом небеском човеку и земном ангелу за његову велику веру и све оне боготворне врлине којима је преизобиловао! Зато само неке од тих дарова Духа Светога и неке од

његових врлина и подвига ми ћемо покушати да изнесемо, призивајући пре свега његове свете молитве и његову благодатну помоћ из небеских обитељи Царства Христовог.

Овај свети и ваистину Велики Василије, како га назива још за живота на земљи његов највећи друг и пријатељ св. Григорије Богослов, би родом из малоазијске области Понта[6], из места званог Неокесарија, где је раније проповедао Еванђеље и утврдио Цркву Христову свети Григорије Чудотворац, епископ Неокесаријски. Његови претци, и по оцу и по мајци, беху из породица благочестивих и побожних, окићених венцима исповедништва и мучеништва за веру Христову. О њима прича св. Григорије Богослов следеће. У време последњег и страшног гоњења Максимијановог[7], Василијев деда по оцу и његова благочестива супруга, Василијева баба Макрина, која беше ученица тадашњег епископа Неокесаријског Григорија Чудотворца, проведоше више година у самоћи, подвизавајући се у суровим горама Понта, и то не зато што су се бојали мучеништва и избегавали га, него следејући оном златном правилу о мучеништву, које наводи поменути св. Григорије Богослов у својој похвали светом Василију овако: „Правило је мучеништва то да нити сами по снојој вољи хрлимо у страдање,

штедећи и саме мучитеље и оне слабије у вери; нити пак кад нас поведу на страдање да од њега бежимо и одричемо се. Јер док оно прво показује дрскост, ово друго показује плашљивост.“ Други пак деда светог Василија, отац његове мајке Емелије, који беше родом из Кесарије Кападокијске, у време тог истог гоњења Максимијановог пострадао је мученички за Христа и веру његову. Тако св. Василије преко својих родитеља води порекло од исповедника и мученика имена Христовог, имена које ће он тако славно и достојно прославити.

Отац светог Василија зваше се такође Василије и живљаше у Неокесарији као учитељ реторике и других основних наука тадашњег нижег образовања. Мајка му Емелија беше, као што рекосмо, ћерка мученика и уз то необично лепа у лицу. Обоје беху веома благочестиви, и не мање човекољубиви него христољубиви, јер живљаху у чистоти душе и срца и чињењу добрих дела милостиње. Бог им даде деветоро деце, од којих четири сина и пет кћери.

Најстарија од деце беше сестра Василијева Макрина; Василије пак беше најстарији између браће, а за њим беше Навкратије, па Григорије, и најмлађи од све деце Петар. Сестра Макрина, која доби име по својој светој баби по оцу Макрини, постаде доста рано монахиња и

прослави се великом светошћу. За њом је пошао и Навкратије; а после његове преране смрти, за ћерком Макрином пође у монаштво и мајка им Емелија и најзад најмлађи брат Петар. Тако ова света породица светог Василија, будући заиста нека мала домаћа Црква, украси и увенча Цркву Христову читавим низом светитеља, светих подвижника и подвижница и светих служитеља Цркве Божје. Јер свети Григорије и брат му Петар постадоше касније епископи, први у граду Ниси, а други у граду Севастiji у Јерменији.

Василије би рођен око 330. године у Неокесарији, и од раног детињства беше слабачког телесног здравља, које га је пратило и до саме смрти. Док још беше у детињем узрасту, прича његов брат Григорије, беше га једном захватила једна самртна болест. Отац његов мољаше се са сузама Господу да га исцели, и једне ноћи у сну виде Господа, који му се јавио као оно у Еванђељу кад је исцелио сина царева човека. Господ тада рече Василијевом оцу: „Иди, и син твој је жив“. И тако Василије оздрави по вери свога оца. Своје дубоко хришћанско васпитање добио је Василије у богатој, али не само имањем него још више благочешћем породици, у којој је и одрастао под особитим старањем своје бабе Макрине и мајке Емелије. О

томе ће са великом захвалношћу говорити касније свети Василије у својим писмима: „Ја сам се од детињства научио правој вери у Бога од моје блажене мајке и моје бабе Макрине, и сада ту исту веру, мада наравно узраслу, имам у себи“ (Писмо 204. и 223). У томе је он личио на светог апостола Тимотеја, за кога слично вели свети апостол Павле: „Сећам се твоје нелицемерне вере, која се усели најпре у бабу твоју Лоиду и у мајку твоју Евникију, а уверен сам да је и у теби, и зато те подсећам да подгреваш тај дар Божји који је у теби“ (2. Тим. 1, 5-6). Јер као што знамо да је апостол Тимотеј и стално подгревао и веома умножио своју веру, тако знамо и за светог Василија да је врлином и подвигом умножио у себи и узрастао преизобилно овај благодатни дар вере, који је добио као еванђелско семе у детињству, и то га умножио на свим пољима свог личног и црквеног живота и рада. Но Василије је истовремено са побожношћу и хришћанским васпитањем добио у детињству и одлично опште образовање, јер, по речима Григорија Богослова, он није презирао сасвим ни опште светско образовање, као што се дешава да то неки презиру, то јест они који желе да и сви други буду исте незналице као што су они сами. Василијев први учитељ беше сам његов отац,

који му беше не мање учитељ у богопоштовању него у светским наукама. На тај начин је овај свети младић већ од детињства био вођен и у побожности и у науци ка ономе савршенству које ће касније сам достићи.

По смрти Василијевог оца и првог његовог учитеља Василије одлази, око 345. године, у недалеки попознати по својој науци град Кесарију, центар суседне области зване Кападокија, да тамо продужи своје даље усавршавање у наукама. Василије је пошао на даље изучавање наука не само зато што су његови били богати па су могли да га школују, него пре свега што му је млада душа била жедна науке и знања. Стекавши касније огромно знање и образовање, најбоље могуће у то доба, он међутим није обожавао науке и знања овога света. Он је све то знање употребљавао, како каже његов друг Григорије, само као „помоћна средства (συνεργούς) наше хришћанске философије“, тј. као помоћна средства и оруђа духовна да се њима на схватљивији начин изразе богооткривене и богодане истине наше хришћанске вере. Главна пак философија и наука Василијева и главна његова брига и старање беше тежња од земље ка небу и од света ка сједињењу с Богом, како вели овај исти св. Григорије.

У Кесарију Кападокијску беше дошао ради наука и млади, нешто мало старији од Василија, Григорије из места Аријанза, потоњи велики богослов Цркве Христове и архиепископ Цариградски. Са њим се овде најпре упознао свети Василије и они од тада па кроз цео живот постају нераздвојни другови, чије ће међусобно пријатељство по Богу, братска љубав у Христу и нераскидна веза у Духу Светом донети неоцењиве користи читавој Васељенској Цркви. Насупрот њима, а заједно с њима, учио се тада у Кесарији и царски сродник Јулијан, потоњи отступник од Христа Бога и злогонитељ Цркве Његове. Из Кесарије је Василије отишао на даље науке у престони град Цариград где се учио код тамошњег чувеног јелинског ритора Ливанија. Одавде је Василије, око 352. г., продужио пут за Атину, која је била центар тадашње филозофије и мудрости. Тамо је нешто пре њега већ био стигао Григорије и овде пријатељство и побратимство ова два млада човека постаје још дубље и чвршће, још једнодушније и присније. У Атини је тада било много ученика и студената. Василије се међу њима држао увек озбиљно, и то је њима уливало поштовање. Они су га и волели због његовог скромног карактера, а особито због његове мудрости и зрелости у речима и владању. Било је

међу њима и неких ранијих познаника Василијевих из Кесарије, а нешто касније дошао је и сам Јулијан, потоњи Апостата. Многи студенти су знали већ за Василијеву мудрост и оштроумност, па су хтели да се сада овде, у граду јелинске мулрости и надмудривања, надмећу с њим, еда би га у речима и софизмима, којс су научили, победили и понизили, а себе кроз то истакли. У томе су предњачили неки студенти из Јерменије; но ни они нити ико други није могао да у разговорима и дискусијама победи Василија и његовог друга Григорија.

Пријатељство Василијево и Григоријево и њихова мудрост беху запажени међу студентима и њиховим учитељима у Атини. Но њихово изучавање мудрости и њихово пријатељство имало је један једини циљ, како вели сам Григорије, а то је: хришћанско подвижничко мудро живљење (τὴν φιλοσοφίαν) и хришћанску врлину (τὴν ἀρετήν), а кроз то живљење ради будућих нада у Царству Небеском. У овоме су Василије и Григорије један другога узајамно помагали и били један другоме „мерило и правило врлинског живота“. Дружили су се само са честитим друговима, знајући да се зло лако преноси са рђавих на добре, и то лакше него што то бива са добром; као што и болест бива

лакше преношена него ли здравље. Ова двојица младих Христових подвижника у целој Атини знали су само за два пута: пут у Цркву и пут у школу, а на све друго што не води врлини они нису обраћали пажњу. Други су се хвалили разним звањима, похвалама и почастима; њима пак двојици само је њихово хришћанско звање било велико, и зато су се старали да име хришћанско буде пројављено у њиховом животу. Ни богата разним идолима Атина, ни светско живљење и навике атинског друштва нису утицале на ове свете младиће, подвижнике имена Христовог. Они су посред незнабожне и у грехе огрезле Атине остајали још чвршћи и непоколебљивији у вери у Христа, јединог живог Бога, и својим животом старали се да буду светлост усред рода неваљалога и греховнога. Зато су се убрзо и прочули по свом животу и мудрости не само у Атини, него и ван Јеладе по весељени.

У атинским школама свети Василије је брижљиво изучавао потребне науке, које њему нису биле тешке, пошто је по природи био врло бистар и обдарен ретким духовним способностима и талантима. У Атини се учио код тада чувених софиста Имерија и Проересија, а од наука изучавао је реторику (то јест беседништво), граматику, философију,

астрономију, геометрију и аритметику. Изучавао је донекле и основну лекарску науку због свога врло слабог телесног здравља. Све ове науке успео је Василије да изучи далеко боље од свих својих врсника, па чак и од самих учитеља, но душа његова није се могла тиме задовољити и испунити. Већ је убрзо осетио да душа људска је неугасивије жеднија Бога живог неголи мудрости и науке. Зато су он и Григорије назвали Атину и њену мудрост „празна срећа“. Василије је већ осећао да се њему треба вратити у отаџбину и тамо се одати једном савршенијем и узвишенијем животу. Зато по завршеним наукама, око 356. г., он креће из Атине на пут у отаџбину, остављајући Григорија ожалашћеног у Атини због растанка и раздвајања. Но неће проћи много времена и сам Григорије кренуће на пут за Василијем. Дошавши из Атине Василије се зауставио у Кесарији, где је по жељи других био једно време учитељ реторике, да би се тако искористило његово велико светско образовање. Василије је са таквим успехом предавао реторику да су његови земљаци из суседне Неокесарије желели да га привуку к себи и позиваху га обећавајући му велике награде. У то време породица светог Василија била се већ преселила на удаљено имање у Понтијској области и тамо се одала строгом

подвижничком животу. Наиме, прво је отишла од куће најстарија сестра Макрина, која је тамо основала монашко сестринство од девственица које су се око ње убрзо сакупиле. По сведочанству брата њиховог Григорија ова света Макрина својом подвижничком философијом особито је утицала на светог Василија и њоме победила његову светску философију. Победила је наравно зато што је и сам Василије већ одавно горео жељом за том истом философијом. За Макрином је ускоро пошао и њихов млађи брат Навкратије, који се настани недалеко од Макриног манастира, на обали реке Ириса, и пошто проведе у подвизима пет година изненада се пресели ка Господу. У манастир свете Макрине, чије је житије дивно описао њихов брат Григорије, ускоро дође и мајка њихова Емелија, а нешто касније у близини отвори манастир и најмлађи њихов брат Петар. Ту се подвизавао и старији брат Григорије, пошто се по договору био одвојио од своје жене Теосевије.

Давнашњу жељу светог Василија за савршенијим хришћанским животом, убрзала је дакле подвижничка ревност свете Макрине, а уз то наравно и само свето крштење које је у ово време примио од епископа Кесаријског Дианија (Писмо 51, 1-2. и О Духу Св., гл. 29), и још уз то

читање Светог Писма и других хришћанских књига, које је он сада с особитим жаром изучавао, после толике светске мудрости и учености. Треба истаћи овде да сам Василије није много ценио своје сјајно светско образовање. О томе сам он говори у једном свом каснијем писму. „Много година, вели он, потрошио сам узалудно; и скоро сва моја младост отишла је на изучавање оне мудрости која пред Богом значи лудост“ (Писмо 223). Зато је сада желео да се ода потпуно хришћанској мудрости живота и спасења, то јест изучавању мудрости Светог Писма и упражњавању хришћанског подвижништва. О томе он сам говори даље у истом писму овако: „Једнога дана ја се најзад пробудих из тог, тако рећи, дубоког сна и управих очи ка чудесној светлости истине Еванђеља, и сагледах некорисност мудрости кнезова овога пролазног света. Плачући много над својим бедним животом ја сам се молио Богу да ми укаже и да неког руководиоца и учитеља да ме он уведе у хришћанске догмате благочешћа. Зато сам се пре свега побринуо да поправим свој живот И своје владање“. Желећи тако да се научи хришћанској философији, хришћанској мудрости подвижништва, свети Василије, раздавши своју имовину сиромашнима и ослободивши се тако житејских

брига и везаности за овдашње, полази на далеко путовање по Истоку да тамо посети велике подвижнике и на делу се поучи од њих монашком подвижничком животу. На том путовању он је посећивао поједине подвижнике и монашка насеља у Сирији, Месопотамији и Палестини, па онда у Александрији и Египту (Писмо 1), сретајући свуда велике подвижнике и дивећи се њиховим подвизима, но и сакупљајући за себе као марљива пчелица богато монашко искуство. „Многе сам подвижнике, вели он, нашао у Александрији и око ње, многе такође у осталом делу Египта; друге опет нашао сам у Палестини и у Целесирији и Месопотамији. Код свих њих дивио сам се њиховом уздржању у јелу и пићу, њиховој истрајности и издржљивости у подвизима; дивио сам се њиховој сталности у молитви, и како су они побеђивали сан, не подлежући ни једној потреби природе, него одржавајући увек узвишено и непоколебиво расположење и бодрост душе, било у глади или жеђи; било у хладноћи и голотињи. Они се нису обзирали на тело, нити су губили време на његове потребе, него се тако понашаху као да живљаху у туђем телу, показујући тиме на делу шта значи бити путник овде на земљи и имати живљење на небесима (ср. Фил. 3, 20). Дивећи се свему томе и хвалећи живот ових

мужева, који су у самој стварности показивали да смрт Господа Исуса носе на телу свом (2. Кор. 4, 10), ја сам се молио Богу и зажелио да и сам, колико ми је то могуће, постанем подражавалад тих mužeва“ (Писмо 223, 2).

На овом свом путу по Истоку Василије је срео негде у Александријској пустињи и самог светог Атанасија Превеликог, који је у ово време живео у тој пустињи прогнан од безбожних јеретика аријанаца. Ово познанство са Оцем Православља, чија се исповедничка слава у борби са јеретцима била пронела широм васељене, оставила је дубоки утисак на самог Василија и значила је неизмерно много за даљи живот и рад његов, особито за његову предстојећу борбу са аријанизмом, коју ће највећим делом понети он на својим леђима, поготову када се нешто касније свети Атанасије пресели ка Господу. Али није само свети Василије понео дубоке утиске у души од сусрета са овим прослављеним Оцем Цркве, него је и свети и велики Атанасије добро запазио овог светог и дубокоумног младог човека, на кога ће нешто касније, када он постане епископ Кесаријски, гледати са пуно наде и поверења као на свог достојног наследника у одбрани православне вере од аријанаца и других јеретика.

Пре овог свог путовања на Исток Василије је био чуо за једног подвижника из његовог краја по имену Евстатија. Тог Евстатија је сада Василије на овом путовању сусрео и са њим разговарао о подвижничком животу. Тај Евстатије је имао неко чудно житије са много променљивости и превртљивости. Њега је био судио за његове неразумне крајности у схватању монашког живота и свети помесни Гангрски Сабор, чијој се одлуци он потчинио и покајао се; после пак неког времена успео је овај исти Евстатије да постане епископ града Севастије и да придобије за себе пријатељство и самога светог Василија. Но у својој лукавој превртљивости и јеретичкој наклоности овај Евстатије ће касније много пакости нанети светом Василију (Писмо 223, 3-7), што ће се из даљег излагања видети.

Вративши се са тога путовања по Истоку у своју родну Кесарију, око 358. г., Василије бива рукоположен најпре за чтеца а затим и за ђакона од стране епископа Дианија, и ту је провео једно време читајући у цркви пред народом божанске књиге Старог и Новог Завета. Почетком 360. године присуствовао је као посматрач на сабору у Цариграду уз познатог борца против аријанства, Василија Анкирског. Али врло незадовољан одлукама тог сабора, а особито тиме што је и епископ Кесаријски

Дианије, под притиском цара Констанција и преваром од стране епископа аријанаца, потписао аријанску одлуку о вери тога сабора, Василије напушта и Дианија и Кесарију и одлази у самоћу у Понт (Писмо 51, 2). Једно време он се задржа и подвизаваше се на имању оца св. Григорија Богослова у Тиверини, а затим оде и настани се на обали реке Ириса у Понту. Тамо му ускоро дође и његов друг Григорије и остаде са њим у заједничким подвизима око годину и по дана (Писмо Григоријево 6, 1). У овом лепом, али суровом пределу Понта, подвизаваху се заједно ова два друга и брата, изучавајући истовремено још више Свето Писмо и богословље. Читајући тако дела ученога Оригена они су из њих извадили оне најлепше одломке и саставили једну антологију под називом „Добротољубље“ (Φιλοκαλία) (Писмо Григоријево 115, 3). Овде су они такође радили и на организацији и уређењу монашког живота и поретка. Користећи своје богато искуство са пута по Истоку и своје лично, а такође и Григоријеву подвижничку мудрост, Василије саставља овде своја чувена монашка правила и устав монашког живота (Писмо Григоријево 6, 1), која ће касније играти огромну улогу у животу читавог православног монаштва, а особито у организацији чувеног Студитског

манастира.

Из овог места подвизавања у Понту изишао је св. Василије у време када је дознао да епископ Дианије у Кесарији умире, кајући се за оно потписивање аријанске вере и позивајући к себи Василија да се са њим опрости. Василије никада није био злопамтљив и немилостив, зато је одмах опростио епископу Дианију и ступио с њим у општење, пошто га је исти уверавао да се никада у души и у уму није био одрекао православне вере светих Никејских 318. Отаца (Писмо 51, 2). После смрти Дианијеве Василије се врати опет у Понт, а за епископа Кесаријског буде изабран Евсевије (362. године), човек благочестив и побожан, иако не у свему способан да савршено управља Црквом, поготову у оно тешко и смутно време. Јер у то време беше поново још јаче оживела зловерна јерес аријанска, коју је сада особито распрострањивао чувени крајњи аријанац Евномије, родом из овога краја а постављен од аријанаца за епископа Кизичког. Овај Евномије је много зла наносио Цркви и многе обраћао у јерес аријанску својом препреденом говорљивошћу и дијалектиком. И како каже историчар тога времена Созомен (VI, 26, 10), да се пред Евномијем у то време није нашао Василије и Григорије, он би безмало већину

верујућих из Саборне (Православне) Цркве обратио у своју јерес. Но свеблаги и свезнајући и свемогући Бог није оставио никада Цркву своју. Он Који, по речима св. Григорија брата Василијевог, „види и зна све још од пре постанка њиховог (ср. Данил 13, 42) и који предвиђа злобу ђавољу која се појављује у сваком покољењу, Он исти припрема и одговарајућег лекара за дотичну болест у свакој епоси и сваком нараштају, да не би људска болест, посејана ђаволом, остала неисцељена и завладала родом људским, због недостатка способних лекара и спасилаца“. Зато управо у ово време би послан од Бога човек Божји Василије ради одбране Цркве Божје и њене православне вере од ђавоиманих јеретика. „Многоразлично човекољубље Божје и Његова промисао о роду људском, вели друг Василијев Григорије Богослов, хтела је да истакне Василија као светилника Цркве, дивног и веома славног, тиме што га увршћује у ово време у свештеничко служење у граду Кесарији, да би из Кесарије свстлио целој васељени“. И заиста, у то време Василије бива рукоположен за свештеника у Кесарији од епископа Евсевија (око 363. г.), уз кога је остао да служи и помаже му, поготову што је у ово време било гоњење на Цркву од стране безбожног Јулијана

Отступника.

У то исто време Василије поведе борбу против јеретика Евномија, написавши, на молбу многих православних, пет књига против његове богохулне јереси а у одбрану православне вере у Свету Тројицу.

Василије се није отимао за епископски чин. Он је, како вели свети Григорије Богослов за њега, постепено и по реду и закону духовног напредовања и успињања пролазио црквене положаје и чинове, а није био као они који одмах после крштења прескачу све и отимају се да буду епископи. Он је следовао поредак и закон постепеног успона по вољи Божјој, јер је такав поредак много бољи и кориснији за црквени народ од онога када неко на недозвољен начин и на брзину доспева до епископског чина, и то без икаквог подвига и искуства, такорећи „за један дан“. Ништа се слично није десило ваистину всликом Василију, него као што је у свему био велики, тако је и овде био пример и образац за све друге. Он је прошао прво кроз чин чтеца божанских књига у Цркви, затим је у свештеничком чину славио Господа, и најзад у епископском. Притом није он тражио чин и част, него је част искала и тражила њега, јер он није по људској вољи примио свештенство, него га је примио по

божанској благодати од Бога. Но о Василијевом епископском служењу ми ћемо говорити мало касније док испричамо прво његово свештеничко служење.

Није много времена прошло у Василијевом свештеничком служењу и раду покрај епископа Евсевија а овоме се десило једно искушење по људској слабости, као што вели исти св. Григорије. Евсевије беше човек добар и благочестив, и показао се као такав у претходном гоњењу на Цркву од стране Јулијана, али у односу према Василију на њега је, по злоби и зависти ђавољој, напала нека људска слабост и искушење. Јер бива, како вели исти мудри Григорије, да се слабост дотакне не само многих слабијих, него и оних најбољих, тако да се може рећи да је само Бог онај који не подлеже никаквој слабости или страсти. У Евсевија се појавила извесна суревњивост и нетрпељивост према Василију због његовог великог угледа у свему народу и због плодног рада његовог на њиви Господњој, те Василије стаде од стране епископа доживљавати понижења и вређања. Због таког поступања епископовог према Василију, против Евсевија устаде најбољи и најмудрији део Цркве, то јест монаси и они који су себе одвојили од света и посветили свој живот Богу. Они нису могли да

поднесу да се њихов вођ и учитељ понижује и вређа, и зато се одлуче на једну иначе опасну ствар, – на отцепљење од великог тела Цркве којом управљаше Евсевије. Уз њих је био готов да пристане и не мали део народа како из нижих тако и из виших редова. Одвојити се од Евсевија не би било тешко учинити, јер је велики био углед Василијев због његових далеко чувених подвига, те је он могао својим и најмањим потстреком, да је само хтео, да покрене и веће народне масе. С друге стране, у граду су и онако многи били незадовољни епископом Евсевијем, јер су, судећи по неред у граду приликом његовог избора, сматрали да је незаконито дошао за епископа. С треће стране, одвајање од Евсевија могло се лако десити и због тога што су у то време били на Истоку неки од епископа са Запада, који су привлачили себи многе православне. Шта је пак на све то урадио овај дивни Василије, ученик смиреног миротворца Христа? Како се он у свему томе држао? Пошто му није било могуће да се супротставља и противницима и присталицама својим, а нити му је било ни својствено да се свађа и цепа тело Цркве, која је и онако била угрожена одасвуд и у великој опасности од напада и насиља аријанских, – овај свети јереј Божји, пошто се посаветова са својим највећим

пријатељем Григоријем, одлучи да се поново повуче у Понт и тамо продужи своје монашке подвиге у самоћи. Дошавши у Понт (око 364-5. г.) он се заједно са Григоријем поново да на уређивање и устројство монашких насеља и манастира, и тамо наставља рад на састављању својих знаменитих монашких правила. Василије је веома заволео пустињу попут великих пустињака и подвижника, Пророка Илије и Претече Јована, и зато се у пустињи опет настанио. Сматрао је да је то у овом моменту и боље и корисније, него да случајно у једном таквом искушењу учини нешто недостојно свог досадашњег живог и владања и тиме поколеба своју иначе мирну и спокојну савест. Но иако је ово његово повлачење у самоћу било толико мудро и достојно дивљења, још је бољи и већма достојан дивљења његов повратак у Кесарију, што ћемо сада изложити.

У то време (око 365. г.) епископ Евсевије тражаше себи помоћника у црквним пословима, и зато се обрати Василијевом другу Григорију, пишући му и позивајући га да дође и као свештеник помогне му у црквеним пословима и управљању. Григорије је у то време такође већ био свештеник, и на тај позив Василијевог епископа, са пуно смелости и смирења истовремено, одговара да он не може

да подноси ону увреду која је нанета и још увек се наноси његовом најуваженијем брату Василију (Писмо Григоријево 16). Зато са своје стране он саветује Евсевију да сам позове натраг Василија извинивши му се за нанету увреду. Ово писмо Григоријево разгњевило је Евсевија, но Григорије није одустајао. У другом писму упућеном Евсевију он тражи од њега да му опрости што као презвитер са таквом смелошћу пише епископу, али с друге стране додаје да не може не говорити истину. „Јер ти, вели он, иако имаш епископски чин, допустићеш и нама праведну слободу и смелост. Људима великодушним својствено је да радије примају и смелост пријатеља, него улизавање непријатеља“ (Писмо 17). Најзад су ова писма и посредовања Григоријева подејствовала на иначе доброг епископа Евсевија да пристане да позове к себи Василија, поготову што је у то време, после краткотрајне владавине православног цара Јовијана, дошао на власт аријанац по вери цар Валент, који отпоче гоњење на све православне епископе и Цркве. Григорије је посредовао у међувремену и код Василија, пишући му писмо и молећи га да дође да помогне Цркви, уверавајући га да епископ Евсевије има најлепше распложење према њима двојици. „Дођи, писаше он Василију, и

због поверења које имаш у мене и због тешког времена које је настало; јер на Цркву су устали јеретици и постоји опасност да реч истине (тј. права вера) не пропадне сасвим, ако дух Веселеила[8], мудрог стројитеља божанских речи и догмата, не дође што пре у помоћ“ (Писмо Григоријево 19, 1). Григорије, који и сам беше не мањи богослов од Василија, назива њега Веселеилом црквених догмата[9], јер се Василије заиста већ био прославио у догматској богословској борби против аријанске јереси, особито против зловерног Евномија, кога је у својих пет књига, као што смо већ рекли, потпуно обезбружао.

Тако се свети Василије у ово време, 365. године, враћа у Кесарију да буде на помоћи епископу Евсевију и читавој Цркви православних због насталог гоњења Валентовог, за кога Григорије Богослов вели да је био „љубитељ злата и мрзитељ Христа, гонитељ Цркве после гонитеља и отступника Јулијана“. Цар Валент беше крштен од аријанаца и потпуно наклоњен тој христоворној јереси, зато беше опаки прогонитељ свих оних који су православно веровали у Свету Тројицу. Уз Валентову пуну подршку аријанске вође су навалиле на све Православне Цркве и епископе с намером да ове преотму себи, па су тако покушали да себи

приграбе и Цркву у Кесарији. У својим насртајима и политичкој препредености аријанци су користили и слабост и страх појединих православних епископа и уз то њихову често богословску неспремност и неупућеност. Православни су се одупирали како су знали и предстојала им је сада велика борба. И поред све готовости већине њих да се бори, примећује св. Григорије Богослов, осећала се велика слабост, јер је недостајао главни предводник и човеођа у битци, главни и најискуснији бранилац, снажан у речима и силан у Духу Светом; а такав је управо био Василије. Василије се на све те нужде и потребе Цркве брзо одазвао, јер његову велику душу није требало много молити. Покоривши се савету светог Григорија, или још боље савету Духа Светог, он процени да сада није време за људске ситнице, него је време такво дошло да због настале невоље и опасности све друго треба лако подносити. Дошавши из Понта он одмах ступа у борбу и, заједно са пријатељем Григоријем, постаје непоколебиви ревнитељ за истину вере која је сада била у опасности. Василије није жалио себе нити ишта тражио за себе, него је целог себе добровољно ставио у службу мајци Цркви. Са пожртвованошћу и са разумношћу он се сада борио и подвизавао за добро Цркве,

никакве малодушне замерке не стављајући епископу Евсевију. Са њим се он напротив потпуно измирио и свестрано га помагао саветима, послушношћу и сарађивањем. Василије постаде заиста одбранбени зид православнима у Кесарији и целој Кападокији, а за аријанске противнике Цркве он беше оштри мач и огањ који сажиге, како вели Свето Писмо (Јерем. 1, 18; 23, 29; Пс. 117, 12). У овој борби Василију свестрано помагаше Григорије Богослов, као што Варнава помагаше Апостолу Павлу. Ту се већ испољила велика духовна моћ и велика црквена и богословска способност ових великих отаца Кападокијских, који ће од тада па надаље остати заувек као велики поборници Свете Тројице и као стубови Цркве Христове. За Кападокијце уопште вели свети Григорије да њима ништа није било тако својствено као постојаност у вери и правилно веровање у Свету Тројицу, од Које су и добијали моћ да истрају у вери и у ревновању за Православље. Но ове речи св. Григорија очигледно да важе пре свега за ову свету двојицу Кападокијаца.

Аријански покушај да одузму Кесаријску Цркву није успео и они су се повукли побеђени. После тога наступа један спокојнији, иако краћи, период у животу Кесаријске Цркве, сав испуњен потпуном и непомућеном сарадњом између

светога Василија и његовог епископа. Презвитер Василије стараше се да укаже својим радом и трудом сваку помоћ и подршку Евсевију, и још да покаже да је онај претходни неспоразум међу њима био само једно искушење и завист лукавог врага рода људског, који мрзи слогу у добру. Он знађаше за правило и врлину послушности и за сваки духовни поредак, и поштоваше свога епископа. Зато је сада и остао стално уз Евсевсија, и, како вели опет Григорије: и поучавао га, и слушао га, и саветовао га. Он му је био све и сва: и добар саветник, и способан помоћник, и тумач божанске речи, тј. Светога Писма, и учитељ у ономе шта је требало урадити, и ослонац старости свог епископа, и чврсти бедем праве вере. Једном речју Василије беше најпоузданије лице епископово за све унутрашње ствари и питања, и највредније и најспособније лице за све спољашње послове. Због свега тога, вели Григорије, управљање Кесаријском Црквом прешло је скоро од сада већ у руке Василијеве, иако је он остао на другом месту и други по чину. Због велике љубави и привржености његове ка епископу и због великог труда и помоћи њему, власт је по сагласности епископа Евсевија прелазила у сигурне руке Василијеве. Тако се дешавало, додаје исти Григорије, да је епископ руководио

народом, а епископом Василије. Такав начин управљања Црквом био је и потребан и користан за Евсевија, јер је он млад и неискусан постао епископ и није био још усавршен у духовним стварима. Осим тога то је изискивало и тешко време, и невоље од много бројних непријатеља Цркве. Зато Евсевије сада већма уважаваше Василија и веома цењаше његову помоћ и подршку.

О Василијевом свештеничком и пастирском и богословском старању о Цркви имамо да кажемо од многога само оно што сматрамо најнужнијим. Јер његова делатност беше веома разноврсна и веома свестрана и плодна. Он имађаше смелост пред царским властима и није се плашио ни оних најсилнијих у граду. Његова реч умириваше разне раздоре и свађе; после његовог суда о нечему није више било сумњи у правичност његовог решења, јер иза његовог суда увек је стајала као потврда његова велика врлина и велики углед. Све оне који су били у невољама он је штитио и помагао, како духовно тако и материјално, јер и материјална помоћ утиче на душу, а љубав и добротинство потпуно је задобијају. Његово раздавање милостиње, врлина коју је наследио још од својих родитеља, беше на далеко чувено: он и сироте храњаше, и странце угошћаваше, и о девственицама се

старао и монахе збрињавао, и све их истовремено речју и примером поучавао. Посебног пак спомена су достојни његови трудови и старања на украшавању храмова Божјих и црквених богослужења. По сведочанству већ светог Григорија овај свети отац још као презвитер саставио је многе црквене молитве, које је уводио у богослужења основаних њиме манастира, (као што се то види у његовим монашким правилима), а такође и у самој Кесарији. Ове његове свете и богонадахнуте молитве биће затим примљене у читавој Цркви Христовој и остаће у њој на све векове. Овај посао на украшавању храмова и богослужења и сво остало своје литургичко стваралаштво наставиће свети Василије када постане епископ Кесаријски, када ће преписати и уредити и познату по његовом имену свету и божанску Литургију Православне Цркве. Једном речју, како вели Григорије, Василије је учинио у Цркви све оно што један прави човек Божји, сједињен с Богом, може да учини за народ Божји и његово спасење.

Један посебни догађај у животу народа у Кесарији показао је најбоље велико Василијево добротинство. Године 368. наступи велика суша и глад у Кесарији и околини. Читав град је страдао од ужаса глади, а помоћи није било

ниоткуда. Кесарија је град доста удаљен од мора, те није било могућности да се неком трговином некако изађе из те тешке невоље. Поред саме глади која је мучила особито сиромашније становништво, људима је посебно тешко падала немилостивост и равнодушност богатих. Штавише, постоје неки богаташи који и очекују такве тешке моменте, да би се користили од туђе невоље продавањем својих залиха за скупе новце. Такви не само што не умањују општу народну несрећу, него је још и повећавају. Овакви не слушају ону реч Божју која говори да ко даје милостињу сиромасу, тај Богу позајмљује (Приче 19, 17); или ону другу реч која вели да ко скрива пшеницу у врсме глади, да би се њоме обогатио, тај је проклет од свега народа (Прич 11, 26). Овакви неће да чују ни једне речи од онога што је Бог обећао човекољупцима, нити се боје претњи које је Бог изрекао нечовечнима. Колико је велика погрешка таквих људи види се из тога што они, затварајући срце своје за невоље других људи, затварају тиме и милост Божју за саме себе, иако као обични људи имају већу потребу за милошћу Божјом, него што други људи имају потребу за њиховом милостињом. Обревши се у овакој невољи свети Василије је осећао потребу да нешто учини за народ који је страдао. И он

учини, али не чудо које учинише Мојсије и Илија, који чудесно нахранише гладне; нити чудо које учини Господ кад нахрани изобилно хиљаде људи са пет хлебова, – јер чуда бивају ради неверних, а не ради верних, вели Апостол (1. Кор. 14, 22), – него Василије, са ништа мањом већ истом таквом вером, учини оно што је управо одговарало овој садашњој невољи и што је водило истим резултатима. Он наине сакупи народ у цркву и доведе чак и дечицу на молитву, па затим поче да проповеда народу да се покаје, а особито немилостивим богаташима да помогну својим залихама свима гладнима и несрећнима. Тада он изговори ону своју чувену беседу: „У време глади и суше“, коју отпоче овим речима: „Кад лав зариче, ко се неће уплашити? Кад Господ Бог проговори, ко неће пророковати?... Народи чујте, Хришћани послушајте! јер тако говори Господ Бог, не Сам својим устима, него се служећи устима слугу својих као органима. Немојмо се ми разумна бића показивати немилостивији од неразумних животиња. Јер оне све заједнички се служе травом која по природи расте из земље, док ми приграбљујемо себи оно што уствари припада свима, и оно што би могло бити од користи многим ми само за себе задржавамо“... Овим и друшм својим потресним речима и беседама

светитељ је отворио ризнице богатих, те тако испунио у речима својим оно што каже Свето Писмо: Раздаје храну гладнима и нахрањује хлебом сиромашне; даје им храну у време глади и гладне душе испуњује добрима (Ис. 58, 7; Пс. 131, 15; 32, 19; Лк. 1, 53). Затим је светитељ сакупио на једно место у граду све гладне и ненахрањене, све од невоља изнемогле и ослабеле; људе и жене, децу и старце, и сваког ко беше у глади и невољи. Прилозима богатих он је сакупио сваку врсту хране која помаже ублажавању глади, и онда је том окупљеном народу делио храну из заједничких казана пуних топлих јела којима се може утолити глад и немоћ ових невољника. Подражавајући примеру Господњег служења својим ученицима када им смирено опра ноге, Василије и сам служаше својим рукама народу заједно са другим својим прислужницима и помагачима у том послу. Он је шта више лечио и тела многих ослабелих и оболелих, али није заборављао ни душе њихове. По речима Григоријевим он је, са бригом о телу њиховом, уједно водио рачуна и о вредности и духовној користи душа њихових, и тако је био добротвор и душа и тела њихових. Такав је ето био овај нови хлебодавац Јосиф, иако за њега можемо рећи да је учинио и нешто више од Тосифа. Јер док је Јосиф искористио у Египту

време оних седам родних година и сакупио жито за године глади, а при том још као награду за своје човекољубље добио власт над земљом, дотле је Василије чинио добро другима без икакве добити за себе, гледајући једино да човекољубљем према људима придобије божанско човекољубље и прехранивањем других на земљи задобије небеска блага.

У време свог презвитерског служења у Кесарији Василије се особито посветио проповедању и тумачењу речи Божје. Он није само телесно хранио народ, него је храном речи Божје чинио народу једно савршеније добротинство.

Василије, иако је чинио толика телесна добротинства, ипак је сматрао да је важније раздавати народу узвишену небеску храну, то јест реч Божју, која се назива „хлебом Анђела“ (Пс. 77, 25), којим се хране и напајају душе гладне и жедне Бога и које траже не ову пролазну него храну непролазну и непропадљиву. Управо такву храну духовну давао је душама овај сиромашнији од многих но духовно богатији од свих хлебодавац, који је утољавао пре свега силну жеђ животворне и хранљиве речи Божје, која истински оживотворава и храни душу, водећи онога ко се њоме храни како треба ка духовном узрастању у меру раста висине Христове (Еф. 4, 13). Тако

проповедајући и тумачећи реч Божју Василије је још као презвитер одржао низ беседа на Псалме и Пророке и на разна еванђелска места, а уз велику Четрдесетницу тумачио је народу Мојсијев Шестоднев. Ове и још многе друге богонадахнуте беседе оставио је свети Василије у наслеђе Божјем народу Цркве кроз векове.

Због свог оваквог богоугодног живота и рада Василије је задобио љубав и поверење већине народа и клира у Кесарији и многих епископа у Кападокијској митрополији и око ње. Иако још презвитер, он је већ имао одлучујућу улогу у животу и раду Цркве Кесаријске, те се с правом очекивало да ће он и бити њен будући епископ. Но враг рода људског и непријатељ Цркве Христове није седео миран, него је против њега покренуо завист и непријатељство у неким људима и свештеницима у Кесарији и неким епископима из околних Цркава. То се испољило особито у моменту када је по смрти епископа Евсевија дошло до избора новог епископа или тачније речено митрополита у Кесарији.

Евсевије се упокојио јуна месеца 370. године, издахнувши на самим рукама Василијевим. Ускоро после тога би избор новог митрополита на престо Кесаријски, којом приликом би изабран свети Василије, али, како вели Григорије Богослов, „не без муке, нити без

зависти и противљења од стране неких епископа из околних крајева и још неких њихових присталица из самога града Кесарије“. Ови су хтели и настојали да протуре неког другог кандидата уместо Василија, јер су већ знали какве је он чврсте руке и непоколебљивог карактера. Ово њихово противљење избору Василија било је узело шире размере; али све њихове људске смицалице нису могле победити вољу Божју. „Требало је да победи Дух Свети, вели исти Григорије, и Он заиста и победи неодољиво“. Као орган пак Светога Духа при избору Василија за митрополита Кесаријског нарочито је послужио стари епископ Григорије из малог града Назијанза, отац Григорија Богослова. Он је заједно са својим сином Григоријем, Василијевим другом, и са још неким достојним православним епископима из околних крајева, па чак и изван Кападокије, учинио много да би убедио већину епископа да изаберу Василија за епископа. У ту сврху писао је он, или боље рећи он је само говорио а син му Григорије писао, писма на разне стране: Цркви Кесаријској (Писмо 41. Григ. Бг.), угледном православном епископу Евсевију Самосатском (Писмо 42. и 44) и још другим епископима (Писмо 43). У писму Кесаријцима, клиру и народу, овај свети отац и још светији син писаху

овако за Василија: „Ја сам мали пастир маленог стада и најмањи међу служитељима Духа Светог, но благодат Божја није мала, нити се она ограничује местом. Зато нека се дозволи смелост и нек се допусти и нама малима да проговоримо, јер се ради о општој ствари, тако важној и толико значајној... Јер ради се о Цркви, за коју је Христос страдао, и ради се о ономе који ће ту Цркву да представи и приведе Богу (тј. о епископу). Светило је телу око, као што чусмо из Светог Писма (Мт. 6, 22), но то не важи само за ово телесно око које телесно гледа и бива гледано, него то важи и за око које духовно гледа и духовно бива посматрано, то јест за епископа, који је светило Цркве. И као што бива да ако је телесно око чисто и здраво, тада и цело тело бива правилно руковођено, ако ли је пак нечисто, он да ни тело не иде право; тако бива и са старешином Цркве: какав је он, таква ће му бити и Црква: или заједно с њим пропада, или се заједно с њим спасава. Нама је потребно да се бринемо о свакој Цркви, као о телу Христовом, но особито о вашој Цркви (Кесаријској) која је од почетка до сада била мајка свих Цркава (овдашњих), и на коју смо сви гледали тако као што све тачке на периферији круга гледају у свој центар. То смо чинили не само због Православне вере која се у

тој Цркви проповедала од почетка, него и због од Бога јој очигледно дароване благодатне једнодушности и слоге... Зато, ако нам икако буде могуће услед старости да дођемо, ми желимо да помогнемо (у избору достојног епископа). Ја верујем да ви међу вама имате и друге мужеве достојне епископства, но ја никога између уважаваних међу вама не могу да ставим испред најбогољубљенијег сина нашег Василија презвитера. Говорећи ово ја призивам Бога за сведока, јер Василија знам као човека чистот у речи и животу и као јединог и најспособнијег између свих који може да се супротстави нашем садашњем времену и овом јеретичком бунцању које је сада овладало. Ово вам пишем свима: и свештеницима, и монасима, и достојанственицима градским и саветницима, и свему народу“ (Писмо 41). Иста два Григорија, отац и син, писаху и епископу Евсевију из Самосата, места које није спадало у област Кесаријске митрополије, те према томе епископ тога места није учествовао у избору митрополита Кападокијске области. Но епископ Евсевије беше човек од великог угледа и утицаја, и зато га мољаху да утиче колико може, па чак и да лично дође“, да би се у Кесаријској Цркви очувало Благодатно (= Православље) изабирањем тој Цркви пастира по вољи

Господњој, који би могао управљати народом Господњим“. „Ми имамо у виду, писаху даље они, мужа који није ни вама непознат; и ако се удостојимо да њега добијемо за епископа, знам поуздано да ћемо стећи велику слободу пред Богом, и учинићемо народу који нас позива на избор највеће могуће доброчинство“ (Писмо 42). Осталим пак епископима такође су слично писали да никога не претпоставе Василију, јер се с њим нико не може сравнити ни по животу, ни по речитости и мудрости, ни по врлинама. А што се неки изговарају, додају они, тиме што је Василије слабог здравља, ми им одговарамо да треба да схвате да ми не бирамо себи неког телесног атлету или рвача, него учитеља у вери и архијереја (Писмо 43).

Овакво своје поступање и старање о избору Василија за митрополита Кесаријског, ови свети Григорији, отац и син сматраху као врло важан „подвиг и борбу за Цркву“ Христову (Писмо 44, б), јер се свети Оци мере и величине Василијеве могу некада заиста поистоветити са целокупном Црквом Божјом. Избор за новог епископа Кесаријског обављао се ујесен исте године (септембра 370. г.). И када је том приликом старац Григорије из Назијанза дознао да су противници светог Василија и Цркве успели да привуку себи половину гласова, болесни старац

се диже из кревста и, не жалећи никаквог трула и не гледећи на муке од болова, дође онако болестан на магарету и својим гласом одлучи избор у корист великог Василија. „Требало је тако да победи Дух Свети, вели на то св. Григорије Богослов, и Он заиста и победи неодољиво. Јер Он покрену из удаљених области мужеве познате по благочешћу и ревности који ће овог великана изабирати и рукополагати, а са њима покрену и овог новог Аврама нашег патријарха, то јест оца мога, који, не обазирјући се на своју болест, крете на пут да помогне избору Василија, ослањајући се једино на силу и помоћ Духа Светога, Чијом силом чак и болест може донети здравље, одлучност васкрснути мртве, и благодат Његова подмладити старе“. Нека се нико не чуди оваквим тешкоћама при избору светитеља Божјег Василија за епископа, него нека радије закључује да се свако Божје добро дело најчешће мери управо по преброђеним тешкоћама и искушењима. Јер нам кроз многе муке ваља ући у Царство небеско (Д.А. 14, 22). У избору светог Василија није победила ни светска власт, која се нажалост често толико меша у црквене ствари, иако њој ту нема места; нити је победила нека наклоност јеретичка (аријанска), него је избор одлучила благодат Духа Утешитеља, која је и покренула

старца Григорија епископа на подвиг који описасмо. Поред старца Григорија избору Василијевом особито се обрадовао његов друг, а син старчев Григорије, који назва том приликом Василија светиљком, Духом Светим постављеном на свећњаку Цркве, оком васељене, трубом великом и гласовитом, и царском палатом сазданом од богомудрних речи. Но и поред своје радости, Григорије није одмах дошао да честита Василију и да са њим, такорећи, подели власт. А то није учинио зато, да се не би повећала завист противника Василијевих који тек што беху претрпели пораз. Но ови противници не мироваху. Одмах после избора светог Василија за епископа отпоче и борба разних непријатсља Цркве Божје против овога стуба Православља; нарочито од стране јеретика аријанаца и духовбораца. Тако се овај светитељ пећ од првог дана свог епископовања имао непрестано борити, такорећи, на свим линијама духовног бојишта. Ту беше борба са завишћу поражених противника при његовом избору, па борба са недостојним клирицима Митрополије Кесаријске, и особито са Антимом, епископом Тијанским; ту је и борба са свемоћном царском влашћу, и особито са епархом Модестом; затим ту је богословска и црквена борба са јеретицима аријанцима: званим „Аномеји“, и другима

званим „Македонијани“ (духоборци), и трећима званим „Савелијанци“ (Маркелијанци); најзад ту је и борба за целу Цркву у весељени: за уклањање раскола Павлинова у Антиохији, за сједињење Источних и Западних епископа, и још многе друге борбе, или једном речју речено: „Брига за све Цркве“ (2. Кор. 11, 28). Нека наше казивање о свему томе бар мало нешто каже, да би читаоци имали што већу корист од сваког подвига Светитељевог.

Добивши од Духа Светог епископско достојанство и старешинство у Цркви, Василије се понашао и поступао онако како доликује онима који су примили такву благодат. Он је показао живот достојан и доличан таквом положају, и није изневерио наде оних који су га уважавали. При свему томе он није одступио од свог подвижничког живота. Јер колико год је раније превазилазио друге у свему, толико је сада све више и непрестано превазилазио и себе сама. Све невоље и проблеме своје и других Василије је на најмудрији начин решавао. Он је веровао и сматрао да ако је за обичног човека врлина да не буде порочан и зао, или да буде макар мало добар, онда за пастира и старешину, особито кад се ради о власти каква је епископска, зло и порок је већ и само то ако не превазилази и не надмаша друге у свему, или

ако нема врлине равне свом високом положају и достојанству. О Василијевом усавршавању у врлинама и мудрости могло би се уствари рећи, вели Григорије Богослов, оно што се у Св. Писму вели за Спаситеља: да Он, поставши човек, „напредоваше у узрасту и мудрости и благодати“ (Лк. 2, 52), иако у ствари он још од почетка беше савршен. Тако и овде: Василијеве врлине и мудрост нису имале шта да расту и да се повећавају, јер још од раније све оне беху савршене и присутне у њему; само сада су се већма испољавале, пошто епископска власт и положај дају више прилика и повода да се оне испоље и покажу јавно.

Као пример таквог испољавања његових савршених врлина нека послужи и следеће. После свог избора и рукоположења за митрополита, овај велики јерарх Цркве, иако имађаше власт као митрополит, није се ипак окренуо против оних који су били против његовог избора, него их је напротив смекшавао и укроћивао и према њима су односио са великодушношћу искусног лекара и пастира. Ово пак њихово укроћивање и лечење није чинио са ласкањем и улизивањем, него са великодушном човечношћу, не светећи се него убеђујући на послушност, послушност коју су му као митрополиту целе области дуговали. Овај

искусни пастир људи знао је добро да велика попустљивост и претерана снисходљивост одводи у распуштеност и раслабљеност, а с друге стране, велика строгост већма разжешћује и доводи до дрскости. Због тога је ово двоје једно другим исправљао и допуњавао, сједињујући тако строгост са снисходљивошћу и одлучност са кротошћу. Нису му биле потребне многе речи да би постојеће зло исправио, јер је делима својим успевао да учини далеко више. Људе није себи подчињавао лукавством или вештином, него их је придобијао себи за пријатеље благонаклоношћу и љубављу. Такође се није служио чак ни својом митрополитском влашћу да их придобије, него их је придобијао штедећи их. Многи његови дотадашњи противници биваху сада побеђивани великом мудрошћу Василијевом и његовим неупоредивим и недостижним врлинаштвом. Ранији противници, сада су сматрали за своје спасење приближити се и придружити се Василију и бити му послушан; сваки пак сукоб с њим или одвајање од њега сматрали су за ствар опасну и пагубну, која их може и од Бога одвојити и отуђити. Многи од њих сада су се својевољно журили да се извине овом великом јерарху и да непријатељство замене уважењем и поштовањем према њему. Сами су се старали да

се добро владају, јер је једино то Василије уважавао. Многима од тих хоропископа његове митрополије Василије и сам писаше посебне посланице, и молећи а понекад и претећи, исправљаше навике и преступе противне обичајима Цркве. Из неких од тих посланица касније су издвојени многи свети канони који од тада важе за читаву Цркву Васељенску. Тако, свети Василије још од почетка беше канон (= правило) пастирствовања и управљања Црквом. Но, нажалост, завист и злоба ђавоља ни овде није изостала. Јер међу ранијим противницима Василијевим беше непоправљивих и зловних непријатеља, који су чак и Василијеве најближе сроднике потстрекавали против њега. Василије се ипак борио да макар неке од њих исправи, док је нске препуштао да се сами у себи разједају, као што рђа једући гвожђе и сама са гвожђем заједно пропада. Ови непоправљиви противници Василијеви многе су клевете износили и зла наносили светитељу. Јер, не могући се упоредити с њим нити му ма у чему противстати лице у лице, они су се против светитеља бавили клеветама и подметањима и осуђивањима и сплеткарењем. Између осталих клевета они су га називали гордим и надменим, зато што његова озбиљност и правичност, чврстина карактера и подвижничка

усебесабраност беше за њих неугодна и поразна за њихове пороке. Свети Григорије, који је најбоље познавао Василија, вели: Христороко смирење и подвижничке врлине Василијеве ови подлаци оглашаваху за пороке, пошто су собом мерили светитеља, а не себе њиме. Врлине и пороци, додаје он, често су близу једни других и личе каткад једни на друге, те је незналицама врло лако сматрати врлину за порок и обратно, порок за врлину. Уосталом, закључује Григорије, ко може лава осуђивати што није као мајмун, него је озбиљног и царског држања.

Но овај свети, велики, и ваистину васељенски јерарх Цркве Христове, није гледао да среди црквено стање само у својој митрополији, него је својим узвишеним умом и оком апостолске душе своје замишљао и сагледавао нешто далеко веће и узвишеније. Док су други гледали само испред својих ногу, и интересовали се једино сређивањем и обезбеђивањем својих ствари, не идући мало даље нити замишљајући да учине нешто веће и важније, дотле се, иако смирен и умерен митрополит Кесаријски није задовољавао таквим делокругом рада. Он је погледе душе своје бацао надалеко и нашироко, те обухватио њима сву васељену и сва места у њој где је била проповедана спасоносна реч Божја.

Зато је сву васељену и учинио предметом својих

брига и старања. Пред његовим светим очима био је овакав призор: наслеђе Божје, народ Христов, свети народ, стечен и спасен крвљу, страдањем Спасовим и науком, сав је потопљен у мору зла и невоља због разних заблуда и јереси и других пагубних наука. Света Црква Христова страховито страда од непријатеља, натутканих ђаволом злоћом. То светом Василију није давало мира, нити му је било довољно вапити и молити се Богу да избави Цркву Своју од зала која су је напала. Напротив, полажући сву наду на Бога, он се и сам заложи да помогне Цркви у таквом њеном стању. И заиста, била би то велика несрећа да онај, који је постављен изнад свих и који гледа узвишено, не брине за општу ствар и опште спасење. Јер овде се управо није радило о једном човеку, који као јединка, и кад није у добром стању, ипак не наноси штету целини; него се радило о заједничком телу Цркве, које као целина ако није у добром стању наноси штету и пропаст и свим појединачним члановима тога тела. Осећајући и знајући све то боље од других, свети Василије као општи старатељ и борац за опште добро свих, бринуо се са болом и тугом, да би на неки начин пронашао спасење од тога. Тај свети бол пастира и апостола он ношаше даноноћно у срцу, јер имаћаше срце осетљиво и брижно и

састрадално. Јер како вели премудри Соломон, а и сама Истина: Осетљиво је срце црв који разједа кости; веселост пак бива само при неосећању туђег бола, док састрадавање доноси жалост, и стална брига о нечем разједа срце (Приче 14, 30). Као Јона некада страдаше и овај отац народа Цркве (ср. Јона 4, 8); и као Давид силажаше до саме смрти, и не даваше сна очима својим, нити дремања трепавицама својим (Пс. 131, 4). Бриге за све Цркве исцрпљаваху му и мучаху и онај остатак слабачког тела што је имао, тако да је са болом некада говорио ове потресне речи: „Цркве се налазе скоро у таквом стању, у каквоме је моје тело“ (Писмо 30). Он тражаше и божанску и људску помоћ која би некако зауставила и угасила општи пожар у Цркви, и која би разагнала густу таму којом бејасмо одасвуд обавијени, како о томе вели св. Григорије. У једном од својих писама св. Василије пише једном епископу о потреби борбе и подвига за Цркву и истиниту православну веру: „Треба да знаш да ако и ми не прихватимо борбу за заштиту Цркве, у какву су непријатељи здравог учења ступили против Цркве, еда би је уништили и разорили, онда ничега нема што ће спречити да истина, нападнута од непријатеља, сасвим пропадне, а ми ћемо бити подвргнути осуди Божјој што нисмо ревносно и сложено по

Богу учинили оно што треба за сједињење свих помесних Цркава“ (Писмо 65). Кренувши тако још у самом почетку своје епископске делатности у вишеструку борбу за спасавање Цркве, свети Василије отпоче свој апостолски рад у два правца и на два поља. Прво је на богословском пољу почео да брани и правилно догматски излаже православну веру о Светој Тројици против јеретика аријанаца и савелијанаца и њихових разних групица и огранака. На пастирском пак црквеносаборном пољу он отпоче величанствено дело обједињавања Православних Цркава и збијања у редове православних епископа, да би се остварило њихово чврсто и непоколебиво јединство, које би онда могло одолети свим нападима јеретика, а уз то још и привући многе слабије и колебљивије епископе. Јер беше велик број колебљивих епископа, који су се поводили час за једнима час за другима. За ону прву, богословску делатност Василијеву вели овако св. Григорије Богослов: „Василије најпре прикупи и сједини све своје моћи у себи, колико год беше могуће, и ступи у заједницу са Духом Светим у дубини свога бића; затим стави у покрет, с једне стране, сву снагу човечјих мисли и логичких закључака, а с друге стране испита сву дубину Светога Писма; па онда изложи у речима и

списима нашу Православну веру (τὴν εὐσέδειαν); и побијањима и противдоказима он одлучно разби велику јеретичку дрскост“. Јеретике, са којима се Василије лично сретао, побеђивао је у разговору живом речју својом; онима пак који су били далеко, он је слао писане стреле своје, то јест своје списе за које се може рећи да нису били по сили слабији од онога што беше написано на таблицама Мојсијевим. Шта више, његове књиге нису прописивале закон само за један народ, као Мојсијеве само за Јудеје, него су биле за сваки хришћански народ по васељени, и оне су говориле не о јелима и о пићима и привременим жртвама и очишћењима, него су објављивале саму реч Истине, од које и долази наше спасење. Међутим свети Василије није остао само при богословском раду и труду на речи Истине, јер реч сама још није савршена ако нема и дела уза се, као ни дело што нема вредности без разумне речи и правилног учења и веровања. Зато је он уз реч додавао и делатност, то јест и труд на пастирско – црквеном делу укрепљења и уједињења свих православних, да би се тако правилно верујући сачували у тачности Истине, а они криво верујући били придобијени за Цркву кроз мудру пастирску економију, уколико је то, наравно, било могуће а да се не повреди

правилна вера Цркве. Као митрополит целе Кападокије, са извесном влашћу и над областима Понта, Галатије и Мале Јерменије, Василије предузме једну далекосежну мисију уједињења свих православних, и на Истоку и на Западу, и повраћања у крило Цркве свих заблуделих епископа, клирика и лаика. У ту сврху он је лично многе епископе посећивао, иако је то за њега због слабог здравља било тешко; многим је писао и умољавао преко других; једне је преклињао, поучавао и саветовао, друге је изобличавао, претио и кажњавао. Као неки мудри и искусни архистратиг он је штитио народе и градове, а такође и саме појединце од јеретика и злих пастира, проналазећи за све одговарајући пут спасења и лечећи разним духовним леком све што се могло и дало излечити. Он се, по речима светог Григорија, као духовни Веселеил, то јест градитељ и архитекта божанске скиније Цркве (ср. 2. Мојс. 31, 2), служио за изградњу Цркве сваким погодним грађевинским материјалом и сваким мајсторским знањем и вештином, уграђујући и усклађујући све што се да и може, да би се добила једна богата и савршена лепота. Ова апостолска делатност Василијева продужавала се током свих година његовог епископства, но већ у самом почетку овога њему

је предстојала велика борба и подвизи у сукобу са силним царским државним властима. Одмах по доласку за епископа у Кесарију Свети Василије је имао да се бори отворено против мешања и насиља државне власти у црквене послове. То беше за владавине христорборног цара Валента[10], гонитеља православне вере и присталице аријанске јереси. Он беше кренуо против православних епископа, приморавајући их на примање јереси Аријеве, која је учила да је Син Божји обична твар, а не савршени Бог. Сам Валент беше крштен од аријанаца и зато на њега имаху велики утицај аријанске вође, које су га и потстицале на гоњење православних. Управо у то време Валент беше успео да скоро све православне епископе или подчини јереси, или да их прогна, а на њихова места он по Црквама довођаше аријанце. Путујући из Цариграда по разним областима, он је епископе прогонио и црквену имовину одузимао, чинећи то некад преваром и аријанском завером, а некад отвореним принуђивањем и насиљем над људима и њиховим савестима. Своју пагубну царску веру хтео је наметнути свима, а то значаше душевну погибао за све. Његове војне старешине улазиле су у храмове православних и претурали свете престоле мешајући крв невиних људи са бескрвном Жртвом, приношеном у

Црквама, и злостављајући православни народ, особито монахе и девственице. Посебно пак у малоазијске области безбожни цар Валент беше послао свог епарха Модеста^[11] да принуди православне епископе да се подчине царевој политици наметања аријанства или полуаријанства. Прошавши кроз многе градове у Малој Азији извршујући царско наређење, Модест је стигао у зиму 371. године и у Кесарију Кападокијску“, мајку Цркава“ у тим источним областима Мале Азије, како је назива св. Григорије Богослов. Он настојавате да и ту Цркву потчини цару и његовој јереси и да тако и у њој угаси живу искру православне истине. Сам Модест беше крштен од аријанаца и зато као лав рикаше против православне вере, због чега много досади светом Василију. Он нареди да му доведу Светитеља и настојаше да га склони на царску веру. Но пошто у томе не успе, он му поче разјарено претити. „Шта ти мислиш, Василије, – рече Модест избегавајући да светитеља назове епископом, – те се усуђујеш да се противиш тако моћном цару и да једини ти од свих других будеш толико дрзак? Василије одговори: О чему ти говориш, и какво је то моје безумље, јер ја још не могу да разумем о чему се ради. – Једини ти, рече епарх, не потчињаваш се царевој вери, док су се сви други подчинили и

покорили. – На то му Василије одговори: Ја не прихватам ту цареву веру зато што мој Цар (Небески) то не одобрава. Нити ја пристајем да се клањам твари, будући да сам и сам створење, но коме је заповеђено да постане Бог (καὶ Θεός εἶναι κεκελευμένους). – Па шта ти мислиш да смо ми који заповедамо? Јесмо ли нешто или ништа? Зар ти не чини велику част да си заједно са нама и да смо ти пријатељи?

– Ви сте епарси (намесници), рече Василије, и то врло славни, ја то не поричем; али нисте виши од Бога. Да ми будете пријатељи, то је велика ствар, зашто да не? Јер и ви сте створења Божја. Но ми желимо да вас имамо за пријатеље као што имамо и друге људе око нас, не више. Јер Хришћанство се мери не по лицима, него по правој вери. – На те речи епарх скочи са своје столице, плану још већма од гњева и поче да св. Василију говори оштрије и грубље речи: Шта дакле? не бојиш се моје власти? – Зашто да се бојим, одговори Василије. Шта ће ми се десити? – Шта велиш, шта? викну епарх. Десиће ти се једно од многога што ја имам у својој власти да ти учиним. – А шта је то? рече Василије. Реци ми да чујем. – Одузимање имања, рече епарх, изгнанство, мучења, смрт. – На то му рече Василије: Имаш ли ти чим другим да ме плашиш? Јер ништа од свега тога не плаши ме.

– Тада Модест запита: Како то и на који начин?
– А Василије му рече: Зато што не можеш одузети имање ономе који ништа нема, осим ако ти је потребно да ми одузмеш моје вете хаљине и оно мало књига, што представља све моје имање. У прогонство ме пак не можеш прогнати, јер ја не припадам ни једном месту, и земља по којој овога момента газим није моја, и опет: моја је свака земља у коју ме протераш. Или да кажем још тачније: сва је земља Господња, на којој сам ја дошљак и пролазник. Мучеља се такође не плашим, јер не постоји тело за мучење, пошто ће моје слабо тело пасти од твог првог ударца. Смрт пак за мене биће добротвор, јер ће ме брже послати Богу, ради Којега живим и Којему служим, и за Којега сам већ много пута умро стремићи к Њему још одавно. – На те речи епарх се запрепасти и рече: Нико до сада није тако одговарао мени Модесту и са толиком смелошћу. – А Василије му одговори: Није ти се, ваљда, још десило да се сретнеш са епископом, иначе би ти сигурно тако одговорио, борећи се за тако узвишене ствари. Знај, намесниче, ми у свему осталоме понашамо се смирено и кротко, већма него други, јер нам то заповеда заповест Божја; и то не само према једном цару, него се ни пред обичним људима не понашамо са надменошћу. Али, када се ради о

Богу, и када је у опасности вера у Бога, онда ми све друго презиремо, и само на Бога гледамо. А што се тиче огња и мача и зверова и мучења тела разним средствима, за нас то представља пре задовољство него претњу. Ти нас можеш вређати, претити нам и чинити све што хоћеш по својој власти. Реци то исто и цару нека и он чује да нас не можеш придобити за се, нити ћеш нас принудити да пристанемо на безбожно учење, макар нам још опасније претио. Најзад Модест рече: Размисли до сутра, јер ћу те предати на погубљење. А свети Василије одговори: Ја ћу и сутра бити исти, но желим да и ти останеш при својој речи.

Када је царски намесник чуо овакве смеле речи Василијеве и увидео његову непоколебљивост и неустрашивост, наредио је да се Василије остави на слободи и да му се дозволи да се врати спокојно на своје епископско место. Цару пак рекао је Модест ово: Царе, побеђени смо од овог старешине овдашње Цркве. То је човек који се не боји претњи или било каквих речи и убеђивања. Ми можемо застрашити неке од оних који су страшљивци, овога пак или треба отвореном силом принудити, или не очекивати да због наших претњи он попусти у нечему. На те речи Модестове цар је одустао од своје намере, и чак се задивио храбрости овога мужа,

као што бива понекад да врлина храброг човека изазове дивљење и самог непријатеља. Цар је тада заповедио да Василија више не приморавају.

Међутим није прошло дуго времена а Валент је поново покушао да на други начин искуша светог Василија. Следеће године на празник Богојављења, за време док Василије свршаваше службу Божју у храму препуном народа веома оданог своме архипастиру, уђе у храм цар Валент са својом царском пратњом и умеша се у народ хотећи да тако дође у општење са Василијем. Пред величанственим призором који виде у храму цар се веома изненади и запрепасти, јер никада тако нешто не виде у аријанским црквама. Он виде масу народа, чији гласови и певање одјекиваше као неки громови; виде таласе народа који беху као море, но ипак стајаху у реду и поретку и око олтара и свуда унаоколо. Василија пак виде цар где стоји усправан као стуб испред свег народа а пред Богом и светим жртвеником, као што некада пророк Самуило стајаше испред свог народа пред Богом (1. Цар. 19, 20). Василије стајаше непомичног тела и погледа очију, као да се ништа није десило, а око њега стајаше свештенство са великим уважањем и страхопоштовањем. Видећи све то, и не знајући

с чим да упореди такав величанствени призор, цар се веома изненади и задиви тако великом уважењу које сви имађаху према Василију. Цар је са собом имао извесне дарове које је хтео да принесе пред олтар, но стајаше за моменат у неодлучности и неизвесности, пошто нико још не долажаше да те дарове узме, јер нико није знао да ли ће Василије да их прими или не. Пошто се на тај начин цар нашао на истом скупу са Василијем, Василије му најзад прими дарове и ступи с њим у разговор о божанској науци и речима.

Беше пак ту присутан с царем и неки Демостен, снабдевач царевог дворца храном. Он се умеша у разговор и нападе на васељенског учитеља вере, говорећи којекакве глупости и показујући своје незнање. А божански Василије се насмеши на све то и рече овоме: Видесмо и Демостена неписменог[12]. На то се овај нађе увређен, па се још више раздражи, а велики Василије му одговори: Твоје је да се стараш о спремању јела, а о божанским догматима ти не можеш расправљати нити им приступити, јер си глув и ништа не осећаш (Теодоритова Историја IV, 19). Овај Демостен је и касније покретао гоњење на Православне епископе и прогнао је баш брата светог Василија – Григорија епископа Ниског. Но и овога пута цар Валент опет остави на миру

архиепископа Кесаријског.

Непоколебиви став светог Василија одбио је и донекле укротио први налет царевог непријатељства. Но Василијеве невоље с властима нису још биле завршене. Непријатељи православне вере, и посебно Василијеви непријатељи, потпаљивали су гњев царев, указујући на то да се једини Василије одупрео потпуној царској победи над православним епископима. И заиста, ово је било тачно, јер у то време беху већ прогнани и св. Мелетије Антиохијски и Евсевије Самосатски, и многи други носиоци Православља на Истоку. Зато цар Валент, после свог пораза пред Василијем, понова устаде против њега, и овога пута одлучи да га протера. За прогонство Василијево све је већ било готово, спремљена је била и наредба о прогонству и царева рука беше готова да је потпише. Но Бог, Који чува Цркву своју, спречи ту неправедну одлуку. Јер када цар хтеде да потпише наредбу о прогонству светог Василија, рука му задрхта и нешто га спречи да то учини. Истога момента јавише му да му се изненада тешко разболео син Галатије. – Но борба св. Василија са државним властима није се ни на томе завршила.

У то врсме десио се један нови сукоб који су искористиле и неке црквене старешине и вође,

умешавши се сада у борбу против Василија више него сама државна власт. Због тог новог сукоба, а особито због понашања тих епископа, противника Василијевих, многи се црквени народ саблажљавао и душевну штету трпео. Јер ти епископи искористише ту прилику, о којој ће даље бити речи, да њоме прикрију, с једне стране, своје неслагање у вери са Василијем, а с друге стране своју злопамтљивост и освету због пораза који су претрпели приликом Василијевог избора за епископа. Они су се до сада потчињавали Василију као митрополиту само за то што су морали то чинити под притиском њихових верника, јер је народ сав одреда веома поштовао Светог Василија. Но ови баш ту његову славу и углед нису могли подносити. Десио се дакле следећи сукоб. Да би понизила Василија и одузела му велики црквени углед и црквену моћ коју је имао као митрополит Кесаријски, царска власт је нашла следећи повод за то. По наредби цара Валента, дотадашња велика област Кападокије буде почетком 372. године подељена на две области, на Прву и Другу Кападокију. Као центар Прве Кападокије остала је и даље Кесарија, за центар пак Друге Кападокије проглашен је град Тијана. По овој новој политичкој подели многи делови Кесаријске митрополије остали су на територији

Друге Кападокије. Желећи да искористи за себе ову политичку поделу и да се одвоји од Кесаријске митрополије, епископ града Тијане Антим отказује послушност своме митрополиту Василију и одваја се од њега подчињујући себи епископе и свештенике на територији Друге Кападокије, и притом тражећи такође да за политичком поделом територије следује обавезно и црквена подела. Као дотадашњи митрополит древне митрополије Кападокијске Василије стајаше за древне обичаје Светих Отаца и правила црквеног управљања, која потичу из давнина. Тако у овом сукобу новозвани митрополит Тијански Антим нанесе много пакости Василију као законитом канонском митрополиту целе области, јер овај Антим тајно сазиваше своје саборе и отимаше себи свештенике, било убеђивањем или насиљем; усто он приграбљиваше себи и црквене приходе који припадаху митрополији Кесаријској, и друга слична безакоња он чињаше. Да би своја безакоња прикрио, он је разне лажи и клевете измишљао против Василија, па чак, – о, безумља! – клеветао Василија Великог у питањима вере. Све ово наравно ишло је на општу штету Цркве, на слабљење православних пред јеретицима и на саблазан многих хришћанских душа, јер људи се често и по

злурадости радују свакој новини која руши старо стање, и од тога гледају да извуку неку корист за себе. Свако рушење постојећег лакше је од подизања разоренога, вели Григорије Богослов. Ова борба са Антимом потраја скоро 2. године.

Уставши одлучно у одбрану древних црквених обичаја и канонских права своје митрополије, свети Василије се није борио за себе и за своју власт, него се борио за корист Православне Цркве и Православне вере, чији је последњи стуб и темељ у ово време био управо велики Кесаријски митрополит и његова митрополија. Зато га Григорије Богослов и назива митрополитом вишњег Јерусалима. У таквој ситуацији светитељ Божји тражаше једино канонско решење тог проблема и зато се није повео за грешкама својих противника и главних криваца у овој ствари, него је нашао достојно решење за то зло. Да би осујетио покушај понижења моћне у Православљу и правоверју митрополије Кесаријске, чије би свако слабљење означавало и слабљење Православне Цркве у тим тешким за њу временима, он смисли следећу мудру и правилну ствар: повећа моћ Кападокијске Цркве тиме што основа нове епископије по свој Кападокији, и на њих доведе и рукоположи за епископе људе веома достојне и

себи привржене, које он изабра између најбољих тадашњих православних подвижника и богослова. Такви су били: његов најбољи друг Григорије Богослов и његов брат Григорије Ниски и нешто касније свети Амфилохије Иконијски. Светог Григорија Богослова он уз помоћ Григоријевог оца, епископа из Назијанза, рукоположи за епископа малог места Сасима у другој Кападокији, а свог млађег брата Григорија за епископа града Нисе. Овим канонским црквеним поступком законити митрополит и искусни црквени вођа и пастир Василије постигао је три корисне ствари, по сведочанству самог Григорија Богослова. Прво, избором нових и бројнијих епископа посвећена је већа пажња и брига о душама; друго, сваки град је добијао свог епископа који ће се старати о његовим потребама; и треће, на тај начин се решавао дотични црквени спор и међусобна борба.

Овде треба рећи неколико речи о једној ствари у овом поступку Светог Василија, која је многе навела да погрешно виде и оцене сам овај поступак Светог Василија. Наиме, овакав поступак великог Василија ражалостио је и његовог тихог и спокојног друга Григорија Богослова, и међу њима настаде извесна несугласица. Шта на то треба рећи? Пре свега

треба рећи да се Григорије уопште слагао са Василијевим поступком, само што је нарав Григоријева била тиха, жељна мира и молитвеног тиховања, а на овај начин он је увучен у најжешћу црквену борбу. А баш ту борбу са Антимом непријатељи су злоупотребљавали у својим клеветама на Василија и његове пријатеље. Григорије је убеђивао Василија да он није за такве црквене борбе. И са тог разлога Григорије није ни отишао у иначе мало и пролазно место Сасима, него је већма желео усамљеничку тишину и молитвено созерцавање у подвизима и све већој љубави према Богу (в. Писма Григ. 48. и 49). Василије пак са своје стране, врло је добро знао праву вредност и достојност великог Григорија, и да он далеко превазилази ту почаст да буде постављен за епископа у овако малом месту и у оваквим приликама, и зато је о томе писао епископу Евсевију Самосатском овако: „И ја бих желео да брат Григорије управља таквом Црквом, која би одговарала његовој величини и достојности, а мислим да би за њега била достојна једино цела васељена кад би се сабрала сва у једно. Но пошто је то немогуће, онда нека га, нека он буде такав епископ коме неће место давати част, него ће он давати част том месту. Јер великоме је својствено не само да се задовољава великим,

него и да мале ствари чини својом силом и моћи великима“ (Писмо 98, 2). Не треба дакле овде мислити да Василије није знао, или је преценио, или подценио праву вредност Григоријеву и његове не само богословске, него и црквене и пастирске способности, а као доказ тога нека послужи следећа чињеница свима позната. Када је Василије, крајем 378. године, већ био на смрти, он је управо саветовао светом Мелетију Антиохијском и другим православним епископима да никог другог него Григорија пошаљу у Цариград да тамо поврати од аријанаца скоро изгубљено Православље. Ова последња жеља и последња радост Василијева би заиста и испуњена, и Григорије би послан у Цариград, где он за кратко време показа своје ненадмашне пастирске способности. Јер он за непуне две године васкрсну тамо Православље и поврати Цариград из руку аријанаца у Православље. Но када је св. Василије рукоположио Григорија за малено место Сасима, Василије се бринуо пре свега за добро Цркве, и то не само своје Кесаријске митрополије, која је била стуб и тврђава Православља на Истоку, и сваки покушај слабљења Василијеве црквене позиције био би на штету свему Православљу а у корист аријанцима, – него се он тиме бринуо и за целу Цркву на Истоку. Пустинољубива пак

душа Григоријева говорила је слободно другу Василију тужне прекоре због такве врсте пријатељства које га ето спречава да се смирено подвизава. Но то је Григорије чинио само у личним писмима и разговорима, док је пред другим људима, и особито пред Василијевим непријатељима, он ватрено бранио Василија (Писмо Гр. Бг. 48), сматрајући да је то Василије учинио не по некој вољи или слабости људској, него по вољи самог Духа Светог. Иако је Василије знао да цени пријатељство, вели Григорије, када је требало да се ради Бога учини нешто веће и важније, он тада није гледао само на оно што пријатељу иде у рачун, него оно што је Цркви Божјој корисније. А за доказ да Григорије и поред жалости није осуђивао Василија за тај поступак нека послужи још и следећи догађај. Када новоназвани митрополит Тијански Антим дође у град Назијанз, који беше на територији Друге Кападокије, да приволи Григорија и његовог старог оца епископа да се отцепе од Василија и приђу новој митрополији, па их је час молио час им претио, они су оба двојица најенергичније одбили то и остали верни својој Кесаријској митрополији и њеном великом митрополиту Василију, због чега им је огорчени поразом Антим приписивао „василијанизам“, то јест велику приврженост

Василију (Писмо Гр. Бг. 50). На крају треба још и ово рећи да та жалост Григоријева није дуго потрајала, јер се ускоро он свим силама дао на то да помогне великом Василију и са њим читавом Православљу, како на богословском тако и на црквеном пољу, што ће се одмах видети из излагања даљих догађаја из живота овог светог Василија.

Једна од највећих брига Светог Василија беше старање око уједињења помесних Цркава Истока и Запада. Но то не беше нимало лак посао. И у том, као и уопште у свом богословском и пастирском раду у Цркви Божјој свети Василије је имао да издржи тешку борбу и доживи многе горчине и од непријатеља и од пријатеља. Стање црквено на Истоку беше врло тешко, а и однос између Источних и Западних помесних Цркава не беше бољи. Јер после светог Првог Васељенског Сабора у Никеји 325. године, који је православно исповедио веру Цркве у једносушност Сина Божјег и Оца, јеретици аријанци су покушавали на све начине да изврну ту свету Никејску веру, или макар да наведу православне да у одбрани те вере оду у неку другу неразумну крајност. Лукавост аријанска и ревност не по разуму епископа Маркела из града Анкире, довела је до тога да се чак и многи православни међусобно поделе по

питању светог Nikeјског Сабора. Јер овај неразумни Маркел, у својој, тобоже, ревности, под видом заштите Nikeјске вере обновн Савелијево учење, које беше већ давно осуђено. Његови ученици то учење раширише још више, тако да су аријанци лукаво говорили да и Nikeјска вера личи на Савелијево учење. На Истоку су зато православни врло рано осудили Маркела и његове ученике. Ови православни покушаваху да објасне Западним епископима, и особито Римском епископу, да престану подржавати Маркела и његове присталице, пошто је то ишло на рачун угледа Nikeјске вере православних. Међу таквима први беху Свети Василије Велики и Св. Мелетије Антиохијски. Они настојаваху да објасне Римском епископу Дамасу и другима да не подржавају Маркелове ученике на Истоку, јер тиме потпомажу разједињењу православних, на радост злурадих аријанаца. Група таквих ученика Маркелових беше у Антиохији и не хоћаше се потчињавати светом Мелетију, подржавана у томе баш од Римског епископа. Овај раскол у Антиохији веома отежаваше не само уједињење православних на Истоку, него и сједињење Источних и Западних Цркава. По надахнућу Духа Светога Свети Василије узе на себе тај подвиг да сједини и Источне епископе

међусобно и Западне са Источнима, ослањајући се у томе на светог и великог Атанасија Александријског, који још беше у животу. Свети Атанасије Велики имађаше велики углед и уважење код свих православних на Истоку, а такође и на Западу. Зато Св. Василије, желећи да дође до општења са епископима и Црквама на Западу, обрати се прво Св. Атанасију одмах следеће године пошто је постао епископ (371. г.). И Св. Василије мољаше Св. Атанасија да буде у овом случају за Цркву оно што пророк Самуил беше за Јеврејски народ, и да посредује да Западни епископи дођу на Исток и подрже православне у борби против аријанаца. „Ја сам увидео, по овој малој способности коју имам за схватање ствари, вели Св. Василије, да је једини начин да се помогне нашим Црквама сагласност и једнодушност с нама Западних епископа. Јер ако би они ону ревност, са којом устају на Западу против једног или два тамошња јеретика, показали и према Цркви у нашим крајевима, онда би од тога настала општа велика корист“ (Писмо 66). Особито Св. Василије мољаше Св. Атанасија да Западни епископи признају Св. Мелетија у Антиохији, а не да подржавају групу верних око епископа Павлина, која још није ни правилно веровала у Свету Тројицу. Зато је потребно, моли Св.

Атанасија Св. Василије, да он посредује код Западних да они одбаце своју подршку Маркеловим следбеницима на Истоку. Није довољно да у Риму знају само да анатемишу злогласног Арија, а у исто време подржавају Маркела, који иако је противан Арију, није међутим ништа мањи јеретик од Арија, јер он одриче постојање Сина Божјег као посебног Лица у Светој Тројици (Писмо 69). Светог Атанасија Василије називаше духовним оцем својим и целе Цркве Православне (Писмо 82), јер знађаше да је он учинио више од свих за јединство вере и Цркве, и да ће опет учинити нешто такво. Но и Св. Атанасије уважавао је младог епископа из Кесарије и говорио да треба славити Бога што је дао таквог епископа Кападокији, каквог би желела да има свака област у васељени (Писмо Св. Атан. Паладију). Но Свети Атанасије се ускоро упокоји и отпочину у Господу од многих трудова својих и страдања за Православну веру. У то исто време Св. Василије упути и писмо папи Дамасу у Рим, износећи му тешко стање Цркава на Истоку и молећи га да дође неко са Запада и помогне им, а особито да помогне помирењу Павлиновом са Црквом у Антнохији (Писмо 70). На ово писмо никаквог одговора из Рима Св. Василије не доби.

Следеће 372. године обрете се на Истоку један ђакон Миланске Цркве по имену Савин, и Св. Василије искористи да са групом Источних епископа пошаље по њему писма разним епископима у Илирији, Италији и Галији. Тако и би. Он окупи са св. Мелетијем око 30. епископа православних и написа опширно писмо епископима у Италији и Галији, Које ови Источни епископи потписах и послаше по ђакону Савину. У писму Св. Василије описиваше тешко стање на Истоку и позиваше Западне да дођу у помоћ против аријанаца. Указиваше светитељ Божји на потребу мира, љубави и узајамне помоћи у Цркви, која је једно тело Христово, и завршаваше писмо овако: Ви са Запада дугујете Истоку неоцењива добра која сте са Истока добили, тојест веру и проповед Еванђеља, зато сада немојте презрети тај део васељене преплављен јересима, нити дозволите да се угаси вера на Истоку одакле је прво и засијала (Писмо 91. и 92). У овим тако дивним и потресним речима светитељевим осећа се пре свега велико смирење његово, пошто је смирење уопште прва врлина и одлика светитеља Божјих. Гле, зар то није велико смирење говорити о гашењу вере на Истоку, кад тај Исток има живог једног Василија Великог! Но и овога пута на преклињања светитеља Божјег Рим и Запад

остадоше глуви и неми. Ипак Св. Василије ни сада не посустаде и не одустаде од старања о јединству Цркве Христове. Друге године (373. г.) он опет покрену Источне епископе, а особито Евсевија Самосатског и Св. Мелетија Антиохијског, да поново пишу на Запад и траже њихово братско општење и помоћ. Ова три света епископа нарочито су хтели да објасне Западу да пошаље своје представнике да они упознају право стање црквених ствари на Истоку те да на Западу не примају било коју јеретичку групу у своју заједницу, па макар им та група и потписивала Nikeјско исповедање вере. Јер се, наиме, дешавало да са Истока оду на Запад и преставници неких јеретичких група и партија, који у Риму лицемерно признају православну веру, а онда се са писмима од Западних епископа врате на Исток, и то користе против православних ради утврђења и ширења своје јереси (Писмо 129). Тако су били урадили јеретици духовборци на челу са Евстатијем Севастиским, који отиде у Рим папи Либерију, лицемерно потпишу Nikeјску веру, добију од папе канонско писмо, са којим су онда пркосили православнима ка Истоку и утврђивали своју јерес (Писмо 263). Док се Св. Василије спремао да са осталим епископима напише такво писмо на Запад, дође са Запада презвитер Евагрије,

који беше родом из Антиохије, али је пре неколико година био отишао на Запад у пратњи једног западног епископа који беше дотле прогнаник на Истоку. По овоме презвитеру Евагрију из Рима су вратили натраг она писма Василијева и Источних епископа, јер им се тобож нису допала, а уз та писма пошаљу и један образац писма како треба писати на Запад. Уз то су из Рима тражили да прво дође са Истока на Запад једно посланство изабраних људи, па тек онда можда би неко са Запада могао доћи на Исток (Писмо 138). Ово бејаше јавно понижавање и Светог Василија и Источних епископа, и за Василија то означаваше уствари рушење Никејске вере под изговором, тобож, њене подршке. То, у ствари означаваше још и ово: да Св. Василије треба да се одрекне Св. Мелетија, јер Рим држаше у Антиохији сво време страну одељеној групи Павлиновој. У одговору презвитеру Евагрију Св. Василије тражаше да све што буде учињено у Цркви треба да буде по вољи Господњој и по црквеном реду и поретку, а не по вољи и жељи људи (Писмо 156).

Није било мало огорчење Светог Василија на Запад, а особито на горди Рим, када је ускоро, то јест 375. године, уместо свих његових настојања, римски епископ Дамас одговорио

осудом светог Мелетија и писменом подршком Павлинове групе. Јер те године Дамас посла писма којима признаје Павлина за епископа у Антиохији, што војвода царев Терентије покуша да на силу спроведе у дело. Чувши за то, велики јерарх Кападокијски и целе васељене пише војводи Терентију и вели му да се он не меша у ствари које нису његова надлежност, него надлежност црквених старешина, зато нека он ту ствар препусти епископима. Што се пак тиче таквог поступања Рима, то нека се војвода томе не чуди, јер у Риму потпуно не знају овдашње прилике, а и не настоје да их упознају како треба. Ја желим да имам мир и љубав са свима, вели Св. Василије, но ја нипошто и никада не могу заборавити и напустити Мелетија, тог правог човека Божјег и најдивнијег епископа истините Цркве Божје у Антохији. И не Мелетије него Павлин нема правилну веру о Светој Тројици, и зато „ја не само што никада нећу уступити пред људима који се хвале да су добили неко писмо од неких људи, него да су га добили и са самог неба, ја их не могу сматрати да припадају заједници Светих, ако они не следују за правом и здравом вером Православном“ (Писмо 214).

Но и поред таквог понашања епископа Римског и осталих са Запада, велика брига и љубав Св.

Василија за православну веру и јединство Цркве учини да он још једном покуша дело уједињења Источних и Западних епископа. У светог Мелетија у то време беше један веома способан ђакон по имену Доротеј. Он беше вичан путовањима и разговорима о црквеним пословима. Њега Св. Василије изабра да га пошаље у Рим са новим писмима од Источних епископа. Други Источни епископи предлагаху да би добро било да пође у Рим брат Василијев Св. Григорије, епископ Ниски. Међутим њима Св. Василије одговори да његов браг Григорије, због своје смерности и безазлености, није погодан за разговоре са гордим и надменим папом римским, човеком који сматра себе да седи негде горе високо, те зато не може да чује оне који му из низине одоздо говоре истину (Писмо 215). О тадашњој гордости римског епископа писаху у то време Св. Василије и епископу Евсевију Самосатском, поводом папиног непризнавања Св. Мелетија а признавања полујеретика Павлина: „Када се покушава исправити горда нарав неког, онда она постаје још гордија и надменија. Зато нам је боље да очекујемо помоћ једино од Господа, јер ако нам се Он смиљује, каква нам онда друга помоћ треба? А ако се гњев Божји продужи над нама, каква ће нам онда корист бити од западне

горде обрве? Јер они на Западу нити знају праву истину о стварима код нас, нити допуштају да их неко обавести, јер су унапред обузети лажним предрасудама. Они и сада (у Антиохији) чине оно што су чинили раније са Маркелом: противе се онима који им говоре праву истину, а подржавају јерес. Зато хтедох и сам, без вас других епископа, да напишем старешини Римском и да му кажем да они нити знају право стање ствари код нас, нити пак пристају да им неко укаже пут којим би га могли дознати. И такође да му још кажем да не напада оне који се и онако налазе у невољи због многих искушења, нити пак да сматра да је гордост неко достојанство, јер сама гордост је већ довољан грех да човека начини непријатељем Божјим“ (Писмо 239, 2). Изабравши дакле презвитера Доротеја, (јер он у међувремену беше рукоположен за презвитера од Св. Мелетија), Свети Василије са осталим епископима посла по њему и по презвитеру Санктисиму два писма на Запад почетком 376. године. Једно писмо беше упућено од свих Источних свима Западним епископима, а друго сам Св. Василије упути епископима Италије и Галије. У оба писма би изнето тешко стање Цркве на Истоку због борбе са јеретицима, и би тражена братска помоћ од Западних епископа. Јер говораше њима свети

Василије: „Господ наш Исус Христос примио је да читаву Цркву Божју назове телом Својим, а све нас учинио је међусобним удовима, и свима нама је дао да будемо блиски једни другима сходно повезаности удова. Стога, иако смо местом боравка далеко једни од других, ипак смо кроз то јединство близу једни другима“ (Писмо 243). Указујући западнима на то саборно јединство Цркве као тела Христовог, Св. Василије им смирено напомиње и ово: „Свуда се распрострло зло јереси, и зато се треба бојати да оно не прогута наше помесне Цркве, па се онда окрене ка здравим деловима – вашим Црквама. Можда смо ми први предани оштрим зубима непријатеља Христових да нас самељу због умножења грехова код нас. Али вероватније је закључити да је општи непријатељ душа наших прво напао на нас зато што је одавде из наших крајева (са Истока) почело да се шири и проповеда Еванђеље Царства Божјег које се затим проширило по свој васељени. Зато је он почео прво овде да шири своју отступничку науку, а затим ће настојати да је рашири по свој васељени“ (Писмо 243, 3). Дошавши са тим писмима Василијевим у Рим, озбиљни и чврсти презвитер Доротеј предаде их Римском епископу, који у то време држао сабор у Риму, на ком беше присутан и архиепископ

Александријски Петар. У расправљању са Доротејем папа Дамас и Петар назову пред њим светог Мелетија Антиохијског и Евсевија Самосатског аријанцима, што веома увреди Доротеја и он тако оштро и одлучно одговори да су се и они увредили, јер је и он њима пребацио општење са Маркелом, који заиста беше јеретик, док св. Мелетије и Евсевије то нису. Иако беше задовољан због оваквог држања Доротејевог кад је у питању истина, велики миротворац Василије ипак писаше касније Петру Александријском извињавајући се за такво понашање Доротејево према Петру, кога Василије уважавао. Но што се тиче епископа Мелетија и Евсевија, додаје Св. Василије у истом писму Петру, они ни најмање нису јеретици, јер да су они заиста такви, ја ни за моменат не бих пристао да имам општење са њима (Писмо 266).

Нажалост, сва ова преклињања и молбе миротворца Василија нису наишле на праву братску љубав и помоћ на Западу. Једино што су следеће 377. године одговорили писмом неки од Западних епископа, но не и Римски епископ. Али од тих њихових обичних писама није било стварне помоћи. Велика душа Василијева туговаше због тога, но не очајаваше. Јер, говорећи о тешком стању Цркве на Истоку, он ни мало није очајавао него је тиме показивао

своје велико смирење. У њега није било страха да ће Црква Божја на Истоку пропасти, јер је он добро знао Ко је Глава Цркве и једини Спаситељ њен, Који ће учинити да ће те исте помесне Цркве на Истоку кроз неколико година триумфовати на Другом Васељенском Сабору 381. г. у Цариграду, изишавши и без Западне и римске помоћи као победник против Аријеве и Аполинаријеве и духоборачке јереси. Тако ће се обистинити и испунити и овде она истинита реч Спаситељева да се сила Божја у немоћи нашој показује (2. Кор. 12, 9). Те се речи Господње испунише управо на Светом Василију онда када је он туговао над тешким стањем у Цркви на Истоку и из смирења тражио одасвуд помоћ. „Нека вам није непознато, – смело исповедаше он баш тада, – да смо ми јавно изложени свима опасностима, као у мору напред истурене стене, и да ми дочекујемо гњев јеретичких валова, који наваљују и разбијају се о нас, те тако не запљускују оне што су иза нас. Када пак кажемо „нас“ ми не мислимо на нашу људску моћ, него на благодат Бога нашег, Који у нашој људској слабости показује своју силу“ (Писмо 203, 1). У својој бризи и старању на делу миротворца и спасиоца Цркве Христове велики Василије је неуморно радио на измирењу и сједињењу не само Истока и Запада, него и појединих

епископа и помесних Цркава међусобно. Такође је он настојао и да многе слабе у вери или отпале од вере отме из канци аријанских и придобије за Цркву Православну. О томе је сам он писао овако: „Наше време веома тежи разарању Цркава свуда, и то смо већ поодавно увидели. Уз то још нема никога да се брине о изграђивању Цркве, и о исправљању грешака браће, и о снисходљивости према слабима, и о заштити оних који су здрави. Зато је велика потреба у ово време старати се и бринути се да се учини неко добро за Цркву. Добро пак учинити за Цркву значи сјединити оно што је сада раздвојено. А сједињење може бити ако усхтеднемо бити према слабима снисходљиви у ономе што ничим не штети душама... Зато је, мислим, потребно да праве и истините слуге Господње покажу велико старање о враћању у јединство Цркве оних који су на разне начине раздељени међусобно. Јер „ништа тако није својствено хришћанину као стварати мир“ (Писмо 113. и 114).

Ова пастирска љубав и миротворство светог Василија начинили су од њега другог Апостола Павла. Јер као и свети Апостол, тако и овај светитељ Божји беше свима све да како год спасе кога (1. Кор. 9, 22). Таквим својим радом и снисходљивошћу Св.Василије је успео да многе

вернике, па чак и епископе, обрати из аријанске и духоворачке јереси у Православље. Јер он најпре од њих тражаше само најнужније исповедање Nikeјске вере и одбацивање аријанског и духоворачког учења да је Син или Дух Свети твар, а не истинити Бог. Када је затим такве слабиће у вери приводио у крило Православне Цркве, онда је код њих допуњавао све оно друго што им је недостајало (Писмо 113). Није светитељ Божји попуштао у вери или дозвољавао отступање од ње, – Боже сачувај!, – него је само пастирски мудро и постепено приводио од јеретика заражене у вери ка потпуном познању Истине. Такав његов пастирски рад брзо је уродио великим плодом, јер је многе епископе, клирике и мирјане, па чак и читаве помесне Цркве обратило од јереси у Православље. Неки неразумни и не по разуму ревнитељи саблажњавали су се таквим његовим поступањем према слабима у вери, и неки су због тога чак отступили од њега, међу којима беху и извесни монаси из града Кесарије. Дознавши за такву неразумну и неумесну ревност, сам свети и превелики Атанасије Александријски писао је у заштиту светог Василија ово: „Реците тим дрским монасима из Кесарије да не устају против возљубљенога нам Василија епископа, истинског слуге Божјег, него

нека га слушају као деца оца и нека не противурече ономе што он чини и говори. Јер када би он био сумњив у истини вере, онда би њихово противљење било похвално; но и они сами, а и ми сви, знамо сигурно да је Василије похвала Цркве и праве вере. Не треба се противу таквога борити, јер се он силно подвизава и бори за истину, поучавајући оне којима је то потребно. Зато треба имати поверења у његову добру савест. Јер знам добро да он бива са слабима слаб, еда би и слабе придобио (1. Кор. 9, 22). Нека ти монаси гледају на ту пастирску мудрост његову, и нека прослављају Бога што је Кападокији дао таквога епископа, каквога би желела да има свака земља у весељени“ (Писма Паладију и Јовану).

Блажени Григорије Богослов прича како се једном приликом док је Св. Василије беседио у Цркви о Светој Тројици, један присутни монах саблазнио као да Св. Василије не говори добро о Духу Светом. Када тај монах сутрадан критиковаше Василија пред другима и пред Св. Григоријем, Григорије га пред свима изобличи због његове дрскости и објасни му да је Василије једина светиљка Истине и животворна сила њена. Доказ: он је још једини остао непротеран од аријанаца, и по богоданој му мудрости проповеда јасну истину о Божанству Светога

Духа, но тако да би придобио и оне који се још колебају у вери у Духа Светог (Писмо Григ. Бр. 58). Свети Григорије и на другом месту изобличава такве дрске и неповерљиве људе, говорећи: Имају неки злобни људи, који се саблажљавају, и саблажњавају друге, тиме додају себи зло на зло, јер се усуђују говорити против Василијевог богословља о Духу Светом. Василије пак сматра да речју Божјом треба мудро управљати и са знањем и расуђивањем њоме располагати (ср. Пс. 111, 5). Особито то треба чинити сада у време ове ноћне борбе са јеретцима, док не наступи време разведравања. Василије је знао да дрске јеретичке вође, које имађаху велики утицај на цара јеретика, погрешно схватају и намерно изврћу и најтачније православне речи о вери, и тако га често опадају и клеветају код цара. Није много требало па да цар прогна Василија, и јеретцима преда његову Цркву на општу пропаст православних душа. Зато је богопросвећени светитељ Божји и пастир Цркве мудро излагао праву и истиниту веру о Духу Светоме као Трећем Лицу Свете и Божанске Тројице, но при томе бирао такве речи из Светога Писма и из поузданих сведочанстава Светих Отаца, какве јеретици не би могли лако извртати и на зло употребљавати. То се најбоље

види из књиге коју Свети Василије написа у одбрану православне вере о Духу Светом против јеретика духовораца. Ту књигу свети Василије написа на тражење светог Амфилохија Иконијског. А ево како.

У Кесарији Кападокијској сваке године петог септембра беше велики црквени празник и сабор у част светог мученика Евпсихија. Са свих страна су се скупљали епископи и народ на свеноћно бденије и празновање светог мученика Христовог. Тако би и године 374. За време док Свети Василије као митрополит целе Кападокије началствоваше на свеноћној служби светом Евпсихију, окружен масом хоропископа и народа, он у једном моменту, после читања Псалама, произнесе стари свима познати возглас у славу Свете Тројице: „Слава Оцу кроз Сина у Духу Светом!“ Затим чтец продужи читање а народ певање Псалама, и на крају се опет чу глас архиепископа Василија, али сада са једним новим тројичним возгласом: „Слава Оцу са Сином и са Светим Духом!“ О томе и сам Св. Василије овако пише светом Амфилохију: „Када сам се недавно молио са народом и изговарао обадва возгласа Богу и Оцу, и то једном: „Са Сином и са Духом Светим“, а други пут: „кроз Сина у Духу Светом“, неки од присутних пребацише ми да употребљавам неке речи које

их зачуђују“ (О Св. Духу, 1, 3). Да би показао да је онај први возглас правилно заменио овим другим, због тога што га је јеретик Аеције злоупотребљавао унижујући Духа Светога, а затим да би оправдао употребу овог новог и тачнијег возгласа Светој Тројици, којим се јасно изједначује Дух Свети са Оцем и Сином, Свети Василије је и написао читаву књигу о Духу Светом, коју је крајем 375. г. упутио Светом Амфилохију. У њој он наводи древна предања и изреке Светих Отаца који посведочавају правилност његовог учења о Духу Светом. Но пре свега он указује на саму тајну светог Крштења, коју је сам Господ прописао да вршимо: „у име Оца и Сина и Светога Духа“ (Мт. 28, 19), а не „кроз Светога Духа“. Како је онда после таквог слављења Светог Духа могао неко да посумња да свети и велики духоносац Василије не учи тачно о Светоме Духу? А што је он понекад употребљавао не увек исте речи и називе за Духа Светог, то је било зато што је светитељ добро знао да сила наше вере није у голим речима, него у правилном веровању и истинитом поимању онога што нам је Бог открио. Угледајући се и овде на светог и великог Атанасија, Св. Василије се није слагао са неразумним и неблаговременим ревнитељима око простих и голих речи. То оправдава и Св.

Григорије Богослов говорећи таквима: „Неће бити никакве штете ако се уместо једних употребљавају друге речи, које излажу и уче ту исту истину. Јер наше спасење није већма у речима, него ли у самим стварима“, то јест у стварном исповедању истините вере. Кад су у једној прилици Св. Григорију говорили нешто против Св. Василија, он им одговори: Василије је мој руководитељ у животу и учитељ у догматима... Василијево богословље јесте и моје богословље, и свакога онога ко ми је пријатељ. Василијево веровање о Духу Светом јесте и моје веровање. То је вера свих православних. Јер Василије, вели даље Св. Григорије, и јавно проповеда најправославније учење да је Дух Свети Бог; па се чак и заклињао пред другима, када је то било потребно, да ако не поштује заједно са Оцем и Сином и Духа Светог као једносушног и равночасног, нека сам буде одвојен и лишен Духа Светог заувек. Онима пак који су се неразумно и без разлога саблажњавали о Василијеву пастирску мудрост и снисходљивост, којој га је ради спасења слабих сам Дух Свети учио, Св. Григорије је говорио да по слабој вери својој не држе обичне речи као правило вере, јер истина није у обичном гласу и звуку речи, него у самој мисли и истини (Писмо Гр. Бг. 58). Василијева теологија о Духу Светом

произилази и долази њему од самог Духа Светог, а што понекад он не говори о њој истим речима, треба се сетити да ни сами свети Еванђелисти нису сви истим речима говорили о Господу, јер је тако било потребније и корисније. Па ипак сви свети Еванђелисти говорили су једну исту проповед Еванђеља, али сваки онако како га је учио Дух Свети који беше у њима.

Да би показали велико пастирско старање и жељу Светог Василија за спасење свих и свакога, и за сједињење свих у истиниту веру и Цркву Православну, па макар неки пре тога били и јеретици, испричаћемо још и његово дуготрпељиво старање које он показа према епископу Евстатију Севастискком, као некада Гоепод према Јуди. Споменуто је већ да овај Евстатије беше човек веома превртљив и непостојан у вери. У млађим годинама он беше ученик самога Арија, а касније учитељ злогласног јеретика Аеција (Писма 223. и 244). Но покајавши се касније, он би примљен од Епископа Ермогена у Василијевој Кападокији, где он после покајања постаде чак и свештеник (Писма 244. и 263). Међутим касније Евстатије опет приђе аријанцима, али се убрзо поново покаја и врати у Кападокију где после исповедања православне вере успе да се додвори да га изаберу и за епископа у граду

Севастији. Ни после тога његова чврстина у православној вери није била постојана, јер је опет једном потписао аријанску веру, а онда се пред папом Диберијем покајао и потписао Никејску православну веру (Писма 244. и 263). Најзад, он ни ту не остаде, него приђе новонасталој јереси духобораца и постаде један од њених главних вођа. Међутим, овај препредени и превртљиви човек, још док бејаше православан, успе да задобије поверење и љубав Светог Василија највише због свог наизглед строгог аскетског живота. Тако у време када Василије би изабран за епископа, Евстатије већ беше епископ Севастијски и имаћаше црквено општење са православнима, те га и Василије прими у црквену заједницу и чак му Евстатије постаде и пријатељ. Међутим не прође много времена а неки епископи почеше попреко гледати на Св. Василија због тога што пре Василија беху увидели да Евстатије лицемери у вери и животу, а Василије се још дружи с њим. Јер у исто то време Евстатије пред другима квараше веру православну и дружаше се са отвореним јеретицима. Због тога једнога дана у месецу јуну 372. године сам Св. Василије оде код Евстатија, и стаде разговарати са њим о вери, да би се лично уверио да ли је он стварно јеретик или није. Два дана они тако разговараху

о вери, и лукави Евстатије успе да сакрије своје праве мисли, те се Св. Василије врати од њега успокојен и умирен, хвалећи Бога што овај човек није јеретик. Али не дуго после тога епископ Никопољски Теодот нападе отворено светог Василија говорећи му за Евстатија да куд год иде хвали се како није попустио пред Василијем ниучему нити се сложио са њим у вери (Писма 98-99). Уз то још Евстатије беше отпочео пред другима да ружи и клевета Светога Василија приписујући му свакојаке измишљотине, да би себе тиме лукаво сакрио и оправдао пред својим ученицима и присталицама. Дознавши за то Св. Василије отиде понова Евстатију и затражи од њега изричито да му потпише писмено изложену православну веру, иначе ће га одмах искључити из заједнице православних епископа. Ово би 373. године. Но Евстатије, чим то потписа, оде од Василија и одрече пред другима све што је учинио. Да би своју кривицу и јерес сакрио, Евстатије отпоче да говори и да свуда шири нека писма, тврдећи да је Василије, тобоже, присталица Аполинаријеве јереси (Писма 125. и 129. и 131). Пришавши отворено јеретицима духовборцима Евстатије се нарочито окоми на Светог Василија због његовог православног учења о Духу Светом, којим је Св. Василије у

прах развејао духовоборачку јерес и заблуду. Тада Свети Василије, после толико труда и трпљења и настојања да обрати и спасе овога Јуду, јавно и писмено изобличи Евстатија за сво његово досадашње лицемерје и храмање у вери на обе ноге, као и за улизивање свима и свакоме, и за непостојаност карактера, те га на крају сасвим одлучи од Православне Цркве (Писмо 223-4. и 263). Но иако бедни Евстатије беше нанео толико зла и пакости Св. Василију, овоме ипак беше жао тог човека, кога ради Истине Божје мораде одлучити од Цркве. „Знајте, пише Св. Василије тим поводом, да и мене боли то одсецање, и да са много бола реших да то учиним. Но знајте и то да љубитељима Истине није ништа милије од Бога и Божје Истине“ (Писмо 151). Ово искључење из Православне Цркве и одвајање од највећег јерарха њеног – Св. Василија беше коначна погибао за Евстатија. То је добро знао Св. Василије, зато је тако често показивао велико и дуго трпљење и милостивост према Евстатију, еда би како спасао грешника. Св. Василије благодаћу Божјом беше свестан својег значаја у Цркви, и зато је једном другом приликом са смерном смелошћу писао неким епископима: „Онај ко напушта заједницу са нама, нека зна да такав самога себе отцепљује од целе Цркве“ (Писмо

204, 7). Ово правило остаде да важи за све православне до данас, и до краја века. Тако свети и велики Василије беше велики миротворац и организатор Цркве Православне. Таквим његовим радом и трудом, и таквом пастирском и богословском мудрошћу, убрзо бише окупљени у једно сви православни на Истоку, а такође придобијени и повраћени Цркви и многи јеретици. Особито је Св. Василије знао и умео да подиже и даје Цркви млађе клирике, епископе и богослове, који су после продужили њиме започето дело. Такви су били: свети Амфилохије Иконијски, свети Григорије Ниски брат Св. Василија, и најмлађи им брат Петар, кога Св. Василије рукоположи за презвитера, а касније би изабран и за епископа Севастијског. Ови млади епископи и богослови наставише борбу за Православље заједно са старим, већ прекаљеним борцима: Светим Мелетијем, светим Григоријем Богословом, и другима. Кроза све ове Оце, саборце и ученике Василијеве, тријумфоваше свето Православље на Другом Васељенском Сабору у Цариграду 381. године. Посебно пак бораше се за Православље а против јереси аријанске Св. Григорије Богослов, кога Св. Василије посла у Цариград да ослободи поробљену аријанством престоницу, што он и учини. За њим следи Св. Амфилохије Иконијски,

који пошто доби књигу о Духу Светом од Св. Василија, одржа сабор у Иконији 378. г на коме осуди духовоборачку јерес. Свети пак Григорије Ниски, брат Св. Василија, изазван Евномијем који после смрти Св. Василија написа књигу против Св. Василија, – за живота то није смео учинити, – написа 12. књига против Евномија и његове јереси, а у заштиту Св. Василија и Православне вере.

Упокоји се пак свети и богоносни Василије после многих и честих својих болести у 49-ој години свога живота, 31. децембра 378. године, и би погребен 1. јануара 379. године. О његовом упокојењу и погребу говори Св. Григорије Богослов. Пошто свети Василије свој земни пут заврши и веру очува, жељаше силно да отиде из овога света. Но у последњем моменту свога живота он, иако веома слаб и болестан, учини и то добро Цркви што устаде и рукоположи Духом Светим најверније од својих ученика и клирика, тако да свети олтар не оскудева у свештенству. У последњим часовима његовог земног живота сабра се око њега хор Анђела и Светитеља с неба, а са земље сав град Кесаријски са околином. Сви они жељаху да Св. Василије још остане на земљи ради веће користи Цркви и свој васељени. Али је требало, вели Св. Григорије, да се покаже да је и Василије човек. Зато,

поучивши све присутне божанским речима и тајнама, Светитељ с радошћу предаде душу анђелима да је носе Богу, изговарајући последње речи: „У руке твоје предајем дух мој“. При погребу његово тело ношаху руке светих људи, а сви верни хрљаху са свих страна да се дотакну макар и крајичка одежде његове, или ма чега његовог, јер то сматраху за велики благослов. И не само верни, него и незнабошци, па чак Јевреји из града Кесарије и околине тискаху се сви одреда, да би одали пошту и благодарност овом великом добротвору свом. Јер Св. Василије је својом милостињом и добротворством обасипао не само хришћане него и Јевреје и Јелине. У том изливу свенародне туге и поштовања према Св. Василију толики се народ слеже око његовог светог тела, да је неколико њих умрло од тискања, што свети Григорије и сав народ сматраше не несрећом него благословом и блаженством за њих, јер се такви удостојише да заједно отпутују са Светитељем у онај свет. Тако би погребен и прибројан Оцима својим овај међу јерејима Архијереј, и међу проповедницима велики Глас Речи Божје, и међу мученицима Мученик.

Недостало би нам времена када би хтели да испричамо још и остале подвиге и дела овог богоносног оца и васељенског јерарха Цркве

Христове Православне. Јер ми још ништа нисмо рекли о његовим бесмртним врлинама милостиње и љубави према беднима[13]; ни о његовом подвижничком животу у пустињи и на епископској катедри; ни о његовим молитвеним узлетима у горње светове, о чему сведочи његов рођени брат Григорије који га је виђао свег обасутог божанском несазданом светлошћу[14]; ни о његовим подвизима и трудовима на уређењу благољепија и поретка у храмовима Божјим и црквеним богослужењима; ни о његовим устројствима манастира и монашких и канонских правила, која и до данас Православна Црква чува као своје драгоцену благо и бесмртно наслеђе; ни о његовом узвишеном богословљу и тумачењу Светог Писма, које обоје заувек остадоше у Цркви Православној као свагдашње правило вере и образац богодоличног богословствовања; ни још о многим другим његовим делима и подвизима и врлинама надчовечанским, или боље рећи богочовечанским. Притом да и не говоримо о томе каква он дела божанска чини и сада на небу за Цркву Божју у свету и за нас грешне на земљи, приносећи тамо, по нелажној речи његовог нераздвојног и на небу и на земљи друга Св. Григорија Богослова, жртве и молитве за нас људе и за сав народ Божји на вечној Литургији у

оном благословеном и незапазном Царству Пресвете и Живоначалне Тројице. Јер Он је, по речи истога Григорија (Беседа 18. и 43), човек и угодник Божји, верни служитељ и економ тајни Божјих и жељено биће Духа Светога; он је стуб и тврђава Цркве Православне, воља Господња за њу и за нас, спасоносно правило и програм за све Цркве и све душе; он је светилник света који зрачи речју Живота, основа вере и храм Духа Светог, обиталиште сваке благодати и сваке врлине Христове; он је васељенски тројични Јерарх Једне, Свете, Саборне и Апостолске Цркве Православне кроза све векове векова.

НАПОМЕНЕ:

[1]Византијски цар Алексије I Комнен царовао од 1081. до 1118. године.

[2]Никифор III Вотаниат царовао од 1078. до 1081. године.

[3]Јован, митрополиг ехваитски, – један од истакнутих црквених писаца и песмописаца једанаестог века; скончао крајем једанаестог столећа. Поред осталог написао: службу Трима Јерарсима, канон Исусу сладчајшему, канон Ангелу Хранитељу, два канона светом Теодору Тирону који су и данас у црквеној употреби на богослужењима.

[4] Празник у част трију васељенских учитеља и светитеља: Василија Великог, Григорија Богослова и Јована Златоуста, установљен је 1064. г.

[5] Ово житије састављено је углавном по похвалном надгробном слову св. Григорија Богослова светом Василију (XLIII. PG 36, 493-605), по делима, и особито писмима, самог светог Василија, и затим по делима осталих светих и великих Кападокијских отаца и по делима историчара Цркве из тог времена. – Ово житије је допуна Житију св. Василија Великог под 1. јануаром.

[6] Понт – област у Малој Азији, јужно од Црног Мора а северно од суседне области Кападокије.

[7] Максимијан, сувладар Диоклецијана, владао од 286. до 305. године.

[8] Веселеил је био богообдарени и од Мојсија изабрани градитељ старозаветне скиније (в. 2. Мојс. 35, 30-36, 2).

[9] Велики светитељ Божији Григорије Богослов, мада у богословљу раван Василију, ако не и већи од њега, увек се смиравао пред ваистину великим Василијем, називајући га својим „руководитељем у животу и учитељем у догматима“ (Писмо Григоријево 58, 1). Исто тако, говорио је у односу на Св. Василија и његов млађи брат по телу, такође велики

богослов, св. Григорије Ниски, који свог старијег брата назива: „наш учитељ и отац“, „учитељ наш у догматима“, „учитељ и пастир после Апостола“, „истинити тумач (пророк) Духа Светога“, „многогласни проповедник спасоносне проповеди Апостола“, итд.

[10] Цар Валент владао од 364. до 378. г.

[11] Овај епарх беше управитељ целог Истока, а у исто време старешина цареве гарде – преторијанаца.

[12] Демостен је био најчувенији беседник старе Грчке. Живео је у 4. веку пре Христа.

[13] Довољно је само споменути оно његово монашко и добротворно насеље, то јест домове и болнице и гостионице које је он подигао за бедне, старе и сироте на улазу у град Кесарију, које по њему и доби име „Василијада“ и чије зидине још и данас постоје у Турској. Свечано отварање и освећење Василијаде било је на св. муч. Евпсихија 5. септембра 374. г., када је св. Григорије Богослов изговорио на том месту своју знамениту беседу „О љубави према беднима“ (Беседа 14. О „Василијади“ в. и Бес. 43, 60-63, и Писмо Вас. Вел. 176, и св. Григорија Ниског, Против Евномија, књ. I).

[14] Свети Григорије Ниски у Надгробном Слову светом Василију тврди за њега: „Ми смо видели на Василију ово: беше једном у ноћи, док се он

мољаше у кући, да га свег обасја светлост; а беше та светлост нематеријална; божанском силом потпуно осветљаваше одају а не происхођаше ни од какве материјалне ствари“ (PG 46, 809).

